Контрольный экземпляр

ДАЬКЪАЛА ХИЙЛА СОВЕТСКИ ДЕМОКРАТИ!

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«С В Е Т») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера денз ● ШИНАРА, 4 октябрь, 1977 шу. ● № 119 (5786). ● Мах 2 кеп.

Тахан Москве, Кремле хьаелл ийсазлагIа хержача СССР Лакхехьарча Совета аргIагIа йоаца ворхIлагIа сесси

СОВЕТСКИ ДЕМОКРАТЕ ЦІЕЙ

Тахан ший болх дІаболабу дунен исторе чухь белгалла моттиг дІалоацаргйолча СССР Лакхехьарча Совета аргІан йоацача ворхІлагІча сессе. Цо йийца а йийца чІоагІьергья вай мехка заводашкен фабрикашкен, колхозийи совхозийи кхашкен фермашкен, Іилман лабораторешкеи студентий аудиторешкен, къахьегача коллективашкен Советски Эскара доакъошкен къоабалъя а шоашта цох хетар, цунна юкъе дихьача бакъахьдар аьнна а йола Советски Социалистически Республикай Союза Конституци — вай мехка Керттера Закон.

Керттерча Закона массе а оагІорахьа политически мах баь, Іилмаца ниисъяьча положенеши формулашен корта болаши ма-дарреи хьахьоккаргда 1936 шера Конституце тІайийцача денз вай мехка хиннача, общественни вахара еррига оагІош чулоацача доккхийча хувцамий маІан.

Конституце хьахьоккаргда дегІаенача социализма сурт-сибат. Цу сурт-сибатах доаллачо хьагойт коммунизм хьалъеш доаллача советски халкъо дунен тІа хьалаьца моттиг исторически де лерхІари.

Тахан СССР Лакхехьарча Совета сессе депутаташа ювца йолаеча Конституце керттера чулоацам — социалистически демократи шерьяри кІоаргьяри.

Социализмо хьаккеллад демократе керда исторически тайпа, кердача тайпара демократически паччахьалкхе, дикка шерьяь демократически принципаши паргІатонаши. кердача чулоацамца хьалийзай уж. ДегІаенача социализма демократи хьахиннай болхлой классо шен беррига къахьегамхойи кортамукъа бахара хьаккеллача пролетарски демократе ларда тІа. Помещикийи капиталистийи Іаьдал тІера Іо а кхесса, саг саго воацавелга, классаш шоайла вІаши духьала хулген къамашта юкъера моастагІали кхы цІаккха а хургдоацаш дІа а даькха, производства средствашта общественни доалахье а оттаяь, бокъонца йола демократи хьаккелла йолча пролетариата диктатурах хилар бахача дукхагІча наькъа — къахьегамхой бокъонца дола Іаьдал, халкъа Іаьдала еррига система цахаддаш дегІаахаран эргайоахаш тоаяран шерра никъ хьабийллар цо.

Хьалхара Конституци тІайийцача денз чІоагІа хувценнай мехка экономика а цун социальни сурт-сибат а. «Цу ерригача эргалоний юкъара белгало я советски общество тІа-тІа дукхагІа социальни цхьан тайпара ласташ йоагІаш хилар. Кхы а дукхагІа чІоагІ а енна дІаэттай болхлой класса, колхозни ахархой, халкъа интеллигенце йохаргйоаца цхьоагІо. ТІа-тІа дукхагІа дІайоалаш йоагІа керттерча социальни группашта юкъера башхалонаш. Шоай вахара леламо ше тІа-тІа дукхагІа гаргакхувл, вай мехка деррига къамаши народносташи. Хьахиннай наьха керда исторически общность — советски халкъ» аьннад КПСС ЦК майски (1977 ш.) Пленуме СССР Конституце проекта хьакъехьа ше доклад еш КПСС ЦК Генеральни секретара, Конституционни комиссе председатела нов. Л. И. Брежнева.

Пролетариата диктатура паччахьалкхе йолаш хьахиннача Советски паччахьалкхенах халкъа юкъара паччахьалкхе хиннай, цу тІа а болхлой классо боа а ца беш кхы а чІоагІбаьб мехка политически вахарера ший лоархІам; хІана аьлча цун классови позицеш тІа яьннай общества еррига социальни группаш. ДегІабенаб болхлой класса парте — дерригача халкъа, цун авангард хинна дІаэттача Коммунистически парте кулгалдара лоархІам.

«Деррига Іаьдал халкъа кара да СССР-е». Лоацача цу мугІарашца я «демократи» яхача деша эггара хьалха доаггІаш дола маІани чулоацами бІаргабайтача вай халкъа турпала еррига истори.

Бокъонаштен декхараштен юкъе, сага паргІатоннен бехктоккхаман, сага хьалан коллектива хьалан, патриотизманен интернационализманен, таханарча хьашташтен хьалкхувча ноахалий хьашташтен юкъе хадаргбоаца бувзам хилар — советски вахара уж оагІош я вай демократе юкъара оагІош.

Вай обществе демократически традици а хинна дІаэттад паччахьалкхен юкъара лоархІам бола дешаш деррига халкъо шеррен кІоарген дувцилга, царех шийна хетар оалилга. Вай керда Конституци хьахилар, из оттаяр а ювцар а — эггара шерагІча демократизма, боккхача политически лоархІама гІулакх да.

Дунен тІа шортта йолаш йола продукт взрывчатка а хинна дІаэттача хана, герз Іоцийлийтара тІехьа беш бола болх, машара инициативаш къаьстта чІоагІа бакъеш а дика гуш а я. Вай социалистически мехка моцал цхьаккха а саг ца лелга массанена а ховча хана, из масал а къаьгга гуш социальни маІан долаши да. Воай исторе кховзткъа шера вай чІоагІа бакъдеш дІахьехкар исторе сийлахь-йоккхача революце — Октябрьски социалистически революце дІадоладаь вахар мел нийсхо йолаш де йиш я, вай вахара хьисап мел цІена да. Цу хьале вай моастагІаша чІоагІагІа бувц оапаш, шоашта могар ду халкъаш вІаши къоастаде, вІаши эгІаде, вІаши кхоккха гІерташ. Из вайна массанена хов, цунна дола масалаш дукха да.

Оаший низ хилац. Дерригача мехкий къахьегамхой доттагІлеига кхача гІерташ ба. Из бакъду кхыметтел вай моастагІаша а. ХІаьта СССР Лакхехьарча Совето тІаьцаргйола керда Конституци Іойийшача бакъ ца дича а баргбац.

Сийлахь-боккхача Октябра тІехьарча кховзткъа шера советски халкъа карагІдаьнна гІулакхаш Іалаьмате доккха да. Бакъда кхы а йоккхагІа я цун планаш. Керда Конституци тІаэц ленински парте кулгал а деш советски халкъо КПСС XXV съезда исторически решенеш. Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце 60 шу дизара сийна тІайийца доккхий социалистически декхараш толаме кхоачашдара тІехьа тІагІертта къахьегача хана. Кердача Конституце халкъа творчески низаш кхы а айдергда.

СССР керда Конституци тІаэцар советски наха Іалаьмате доккха цІей хургда, вай халкъо хьабахьача сийлен наькъа тІа — Сийлахь-боккхача Октябро хьабийллача наькъа тІа боаккхаш бола кхы цхьаькха а исторически гІа хургба.

Шеко яц тахан хьеллача СССР Лакхехьарча Совета ворхІлагІча сессе болх беча деношка цІаккха а ца айденнача тайпара хьинар айденна, доккхий толамаш доахаш Нохч-ГІалгІайчен къахьегамхоша заводашкен фабрикашкен, промыслашкен гІишлошъечен, кхашкен фермашкен шоаш ца кхобеш къахьегарца Даьхе гІадъюгаргхиларах.

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета Пленумах бола
ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

1977 шера 3 октябре хилар КПСС Центральни Комитета Пленум.

Пленумо ладийгІар КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела, Конституционни Комиссе Председатела нов. Л. И. Брежнева «Советски Социалистически Республикай Союза Конституце (Керттерча Закона) проектахи дерригача халкъо из ювцара итогехи» яьча докладага.

Нов. Л. И. Брежнева яьча докладах бола соцам тІайийцар Пленумо. Цунна кепатох.

ЦК Пленумо КПСС ЦК секретарь нов. К. У. Черненко КПСС ЦК Политбюро члена кандидаталла хержар.

КПСС ЦК член нов. В. В. Кузнецов КПСС ЦК Политбюро члена кандидаталла хержар.

ЦК Пленумо КПСС ЦК кандидаталара членалла баьхар нн. В. П. Демиденко, Н. К. Кириченко, П. С. Плешаков, А. М. Фоминых.

Цу тІехь чакхбаьккхар Пленумо ший болх.

СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКАЙ СОЮЗА КОНСТИТУЦЕ (КЕРТТЕРЧА ЗАКОНА) ПРОЕКТАХИ ДЕРРИГАЧА ХАЛКЪО ИЗ ЮВЦАРА ИТОГЕХИ БОЛА
1977 ШЕРА 3 ОКТЯБРЕ КПСС ЦК ПЛЕНУМО ТІАЙИЙЦА СОЦАМ

1. БІарчченйиззаи къоабалъе «Советски Социалистически Республикай Союза Конституце (Керттерча Закона) проектахи дерригача халкъо из ювцара итогехи» КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела, Конституционни Комиссе Председатела нов. Л. И. Брежнева яь доклад.

2. Керттерча даькъе къоабалъе, тІатохараши, нийсдераши, тоадараши дерригача халкъо ювцара итогех юкъедихьа Конституционни Комиссе хьачуенна Советски Социалистически Республикай Союза Конституце (Керттерча Закона) проект. Конституце проект ювца дІачулойла ийсазлагІа хержача СССР Лакхехьарча Совета аргІан йоацача ворхІлагІча сессега.

КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела, Конституционни Комиссе Председатела нов. Л. И. Брежневна тІадуллалда Конституце проектахи дерригача халкъо из ювцара итогехи СССР Лакхехьарча Совета сессе доклад елга.

3. Партийнни советски органаш, министерстваши ведомстваши, профсоюзни комсомольски, кхыйола общественни организацеш теркам тІабахийта хьажа еза СССР Конституце проект дерригача халкъо ювцаш паччахьалкхен, боахама, культурни хьаддача участкашкара болх тоабарах хьанхача къахьегамхой ерригача предложенешкен замечанешкен, хІаьта уж практически чакхъяхара данза даргдоацар де а деза.

Сессена хетаду совгІаташ

ПЛАНАЛ СОВГІА

Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара баха ма-боаггІара накъабахар духьа лелаеча яхье йоккха производственни котало яьккхай Ножай-Юртовски района къахьегамхоша — юбилейни шера тІайийца социалистически декхараш ханал хьалха кхоачашдаьд. ПланагІа паччахьалкхенга 1950 тонн дохка дезаш хинна баьцадаараш 2000 тонн дехкад. ЛаьрхІа хинначул 13 процент дукхагІа дІабеннаб сом. Тха кийчдара шера задани тІехкхоачашъяьй.

Паччахьалкхенга шуреи дулхи дохкара ийс бетта план ханал хьалха кхоачашъяьй района. ПланагІа 960 тонн дІадала лаьрхІа хинна дулх 965 тонн дІаденнад; шура — 530 тонн, вешта аьлча декхарел 45 тонн дукхагІа.

Яхьера хьоккамаш эггара тІех да планагІа 200 тонн лаьрхІа хинна баьцадаараш паччахьалкхенна 700 тонн дІаденнача Орджоникидзе цІерагІча колхоза къахьегамхой. Хьалхалаттараш юкъе — баьцадараш дІадалара декхараш шозза тІехкхоачашдаь Х. Нурадилова цІерагІа колхоз. Дулх кийчдара шера декхараш ханал хьалха кхоачашдаьд Гагарина цІерагІча колхозо.

Планал совгІа дІахо а йохкаш я паччахьалкхенга юртбоахама продукци. Шоаш тІайийца декхараш 7-гІа ноябрь хьатІакхоачаш, Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дузаш, ханал хьалха кхоачашде лаьрхІа ба района къахьегамхой.

Л. ХАРСАНОВ,
КПСС Ножай-Юртовски райкома хьалхара секретарь.

Ш. ЧУНЧУРОВ,
райисполкома председатель.

ДЕКХАРАШ КХОАЧАШДАЬД

СССР Лакхехьарча Совета аргІан йоацача сессена къахьегама доккхий хьоккамаш гойташ накъабаьхкаб Надтеречни района къахьегамхой: юрта боахама продукце дукха тайпаш кийчдара тІайийца хинна социалистически декхараш ханал хьалха кхоачашдаьд.

Ялат дика хьувкъа а даь, лаьтта леладераша декхарегІа 11500 тонн йолча, паччахьалкхен амбарашка чутессад 16880 тоннал совгІа ялат. Баьцадаараш паччахьалкхенга декхад 1350 тонн — шоаш дош денначул шозза гаргга дукхагІа. Сом 812 тонн дІачубеннаб — тІайийцача декхарел 92 тонн дукхагІа. ТІехкхоачашдаь тха дохкара декхараш; жа леладераша дІачубеннаб 213 тонн дошо хьоаса.

Района боахамаш дІахо хьош да планал совгІа юртбоахама продукци паччахьалкхенга йохкар.

ЧІоагІа дегаш айденна болх беш ба совхозий кхаш леладераши хьайбаш леладераши укх деношка. Сийлахь - боккхача Октябра баха ма - боаггІа накъабаха гІерташ кхашкара балхаш сих а даь, 1978 шера хьувкъама тешшаме лард йоллаш хьайбаш Іангара дика дахара кийчо еш ба уж.

А. ПЕНЬКОВ,
КПСС Надтеречни райкома хьалхара секретарь.

С. ЮСУПОВ,
райисполкома председатель.

«СССР-е деррига Іаьдал халкъа да» яха художникий Ю. Кершинен Л. Тарасоваи плакат. «Плакат» яха издательство.

ТАСС фотохроника.

Хьаьнала къахьегилга —хІаране декхар

Тахан болх бе йолаеннай СССР Лакхехьарча Совета аргІагІа йоаца VII-гІа сесси. Цун балха дешаш довзаш да. Биъ бетта дерригача советски халкъо йийцай цу сессе чІоагІьергйола Конституци — Советски паччахьалкхен Керттера закон. ХІаране шийна бакъахьа хетар аьннад из ювцача хана, лоархІаме предложенеш тийннай.

Дукха бокъонаш еннай Конституце советски наха. Царех цаІ я, цун проекта 40-ча статья тІа ювца, наьха къахьега йола бокъо. Цу бокъоно наьха хьал мишта тоаду дика гу тха дезалга хьежача а. Со механизатор ва. Пхийтта шу совгІа ха я Сунженски района Ленина цІерагІча колхозе из болх беш со вола. Са сесага Хьавас а хьайийцаб са никъ: хьалхагІа ялат чуэцача сона новкъостала а иха, тІехьагІа цунах а хиннай комбайнер.

Оаха шортта алапи эц. Чудаха цІеноаш да дика.

Доккха новкъостал ду тхона, цул совгІа, паччахьалкхено дезалах бизза гражданаш бе, уж боаггІача бесса хьалкхебе. ВоккхагІвола воІ, Іаьла, 10 класс яьккхачул тІехьагІа эскаре вахав. Вож бераш зІамига да. Паччахьалкхено новкъостал ду уж хьалкхеде. Цул совгІа тхога ехкай «Москвич-412» яха автомашин.

Из аз дувц, вай мехка сага сий, цун лоархІам, цо хьегача къига хьежжа болга белгалдаккхара. Ишта паччахьалкхено еча йоакхонна дикача гІулакхашца жоп дала доггІа.

Сай балхах аьлча, укх аьхки «Нива» яхача комбайнаца аз хьекхар 198 гектара тІара ка бола ялат, цу тІара аьрдар 419 тонн.

Соца цхьана болх беш дукха ба лакхара говзал йола механизатораш. Царех цаІ ва Какаев Камал. Ший комбайнаца цо хьекхар укх шера 264 гектара тІара ялат, аьрдар 602 тонн.

Дика хьийкъай тха колхозе хьажкІаш. 200 гектар я уж ялата лаьрхІа. Уж чуэца йолайнча, хьажкІаш хьоккхача комбайнаш тІа хайшар соца са новкъостий Эльгукаев Іийса, Мадаев Мухьмад, Кагиров Хьусен. Норма 3,5, гектар йолча оаха чуэц хІара дийнахьа йиъ гектарал совгІа хьажкІаш, гектара тІара доал 41 центнер ялат.

ХІара механизатора дика довз ший декхар, ший де дезар. Цудухьа болх дика лел. Оаха дош деннад Октябра юбилея сийна тІайийца декхараш ханал хьалха кхоачашден дикача къахьегама совгІатаца цу денга лахен.

Іумар ДЖАКАЕВ,
Сунженски района Ленина цІерагІча колхоза механизатор.

СИГАЛА Я «САЛЮТ-6»

ТАСС ХОАМ

Космически яьсселенаш тахкара программа кхоачаш а еш, 1977 шера 29 сентябре Советски Союзе урагІъяхийтай «Салют-6» яха орбитальни Іилман станци.

«Салют-6» яха станци урагІъяхийтай лаьттана юхерча орбита тІа укх параметрех:

— Лаьттанен цуннен юкъера эггара йоккхагІа йола юкъ — 275 километр;

— Лаьттанен цуннен юкъера эггара зІамагІа йола юкъ — 219 километр.

— Лаьттана гонахьа го баккхара ха — 89,1 минута;

— Орбита оагІора ластар — 51,6 градус.

«Салют-6» яха станци сигала яхийтай Іилма-технически толхкамаш а эксперимент а яраи ништа орбитальни станцей конструкце а, бортовой системай а, аппаратура а болх тохкаш тоабаран. «Салют-6» яхача орбитальни Іилман станцена управлени яри хьауха информаци тахкари Іалашду. цунга хьежилга чакхдоахача Советски Союза территоре тІа йолча станцейи «Космонавт Юрий Гагарин», «Академик Сергей Королев», «Боровичи» яхача СССР Іилмай Академе Іилма-тохкама кемайн новкъосталца, подмосковьерча Центро. Телеметрически информаце беча хоамах «Салют-6» яхача станце бортовой системаша бе боаггІача боарамах бу болх.

ОКТЯБРА МАЬЛХА ЗӀАНАРАШТА КӀАЛ,

Советаш—дерригача халкъа паччахьалкхен лард

Кховзткъа шу дӀадахад саго саг воацавара, социальни нийсхо ца хилара кӀалхара кӀийле вай мехка йохавь, бокъонца йола демократи дегӀайоалаяра чӀоаггӀа лард хьаяьча денз. Цу демократе маӀаин чулоацами гу вайна, Л. И. Брежнева аьнача тайпара, «..мехка, общественни гӀулакхашта доал деча дакъалоацаш бола нах тӀа-тӀа дуккагӀа хулаш хилара».

Советски паччахьалкхен демократизма ларде яда бокъонца йола, халкъа викалех латта Ӏаьдала органаш — къахьегамхой депутатий Советаш. «Вай мехкарча къахьегамхошта, — белгалдаьхад В. И. Ленина, — царех шоаех латтача объединене — Советий Ӏаьдал мара шоашта тӀера кхы тайпа Ӏаьдал довзац». ХӀанзалца хьа хиннача СССР Конституце а хӀаьта иштта кердача Конституце проекто а яхачох, Советаш вай паччахьалкхен политически лард я, царех хьахул городерча а юртарча а къахьегамхой Ӏаьдал. Советаш мара цхьаькха а кхы тайпа паччахьалкхен органаш яц юкъарчал доацаш халкъагара полномочеш кхоачаш, ерригача кхыча паччахьалкхен органашка, бухсоцача кхаьчача, Советашкара кхоач шоай полномочеш.

Советски общество дегӀаахара исторически этапашка хьежжа дегӀа а ихай, эргаювлаш тоа а еннай советски демократи. КПСС-о, Советех болча ленински хьехамахи цар исторически лоархӀамахи ког гӀортолга а еш, хьалашкеи кхоачашлеча декхарашкеи хьежжа, леррагӀа дегӀа а кхувл, эргайоахаш тоа а ю Советий гӀулакхий ерригa оагӀош.

1905 шерарча революце шоаш хьахилча денз къахьегамхошта эггара кхоачарагӀа, гаргагӀа, тӀаэца аттагӀа йола организаце форма хиннай Советаш. Октябрьски социалистически революци котъяьннача хьалашка кхоачашдаьд адамий демократически дозунг — «Дерригa Ӏаьдал Советашта!» Советаш, цу тайппара, революци йоалача юкъагӀа йохаьяьча эксплуататорски аппарата когаметта хьаьтта Ӏаьдала кийчча организаци яр. ХӀаьта цхьана къахьегача хана, социализм бахьан долаш лоаттабаьча кьовсаме, из лораеш даьча тӀемашка наха юкъера керда, гармоничачи отношенеш — доттагӀалеи цхьана деладеча гӀулакхийи отношенеш хьахиннача хана хьахиннай наьха керда исторически общность а — советски халкъ. ХӀаьта вай замалахьа из лоархӀаме исторически оагӀув хьахьекхай халкъа депутатий Советаш аьнна халкъа Ӏаьдала цу органех кердача Конституце проекто тиллача цӀераца.

Вай паччахьалкхен политически система демократически хилар хьахьокхаш дола харц дулургдоаца тешал да Советски Ӏаьдала органаш хьаяра способ ше — дерригача халкъо хоржамаш дара наькъаца. Мах бaь варгвоацац боккха политически лоархӀам болаш я Лакхехьарчеи моттигерчеи Советашка керд-керда хоржамаш дара чакхйоаха кампанеш. Вай мехка хьахиннача традицегӀа массаза а дерригача халкъа доккха цӀей хул хоржамаш деча денах. Къахьегамхой политически производственни хьинар чӀоаггӀа айденна а болаш хул хоржамашта еш йола кийчо, уж чакхдоахилга. Укх шера бӀаьстан юкъе моттигерча Советашка хоржамаш долча хана цига дакъалаьцар вай республикерча 99,8 процент харжархоша. Хоржамаш долча хана капиталистически мехкашка цӀаккха а хилац баха нах политически хьинар иштта чӀоагӀа айделе. Цига хоржамашка дакъалаьца ца туташ бола харжархой тӀа-тӀа дуккагӀа хул.

Вай депутаташ — уж ба болхлой, колхозхой, интеллигенце эггара дикагӀа бола викалаш — инженераш, агрономаш, лораш, хьехархой, Ӏилмани культурам деятелаш. Паччахьалкхен Ӏаьдала органашка цар чакхдоах ший викалаш а бaь шоаш хьаоттабаьча халкъа лоараш.

Вай демократе керттера башхало сенах латта аьлча, из латт, демократи яхар вайна алхха хоза дош хиитта Ӏеш ца хиларах. Хьаэцаргда вай, масала, Советски Ӏаьдала эггара хьалхарча документех цаӀ — В. И. Ленина кулг а яздаь «Бахача нахага!» даь «Кхай; карал». «Новкъостий къахьегамхой! — йоах цу тӀа, — халаш, хӀанз паччахьалкхенна доал дераш шо шоаш долга. Цхьанне а новкъостал дергдац шоана, нагахьа санна оаш, шоаш вӀашагӀа я кхийтта, паччахьалкхен дерригa гӀулакхаш шоай бе ца доахе. Шун Советаш — хӀанз денз дӀа паччахьалкхен Ӏаьдала органаш, полномочии деша хоадам беш йола органаш я.» Къахьегамхой депутатий Советий лоархӀам вай мехка лакха лоаттабу боахамеи культураи гӀирс хьалбара хьадда декхараш кхоачашдара шоай ерригача торонех бизза пайда эца царга йиш хилийтар духьа. ХӀаьта, нагахьа санна Советаш еаре, В. И. Ленина ма яздарра, «Россера пролетарски гӀулакх догдоахийла йоацаш хинна хургдолаш дале», бахача беррига наха къахьегамхой депутатий Советашка гӀолла паччахьалкхенна доал деча хьинаре дакъалоацаш хиннадецаре йиш хургьяцар коммунизма материально-технически база хьае, социалистически общественни отношенеш кӀезиг-кӀеанга йоахаш коммунистически чарга яха, коммунистически сакхетам болаш нах хьалкхебе. ХӀаьта мехка паччахьалкхен механизама системера Советий из кулгалдара дакъа дӀахо кхы тӀа доккха даьд СССР кердача Конституце проекта тӀа. «Халкъа депутатий Советаша,—йоах цу документа тӀа, — юкъарчал доацаш шоаш а шоаш вӀашагӀъехкача органашка гӀолла а кулгалду паччахьалкхен, боахама, социально-культурни строительства дерригача доакъошта, решенеш тӀайию, уж кхоачашъелга Ӏалашду, решенеш чакхъяхара тӀахьожам лоаттабу».

Советаш Ӏалаьмате боккхача лоархӀаме я бахача наьха материальни хьал-торон боарам лакхбара гӀулакха. Цу деша лоархӀам кхы а боккхагӀа ба «Долла хӀама халкъа, долла хӀама сага ираза, сага духьа!» яха девиз вай мехка заман лозунг а хинна дӀаэттандаь. Бахача наха коммунально-бытовой социально-культурни гӀулакхаш деча, къахьегамхошта эша массе тайпара хӀамаш общественни потреблене фондий чотах кхоачашдеча хьалхара моттиг дӀалоац моттигерча Советаша. Советаша доккха дакъалоац моттигерча промышленноста предприятей болх тоабеча, тӀахьожам лоаттабу цу предприятеша къахьегама ресурсех, бедалах, материалех, доагорах, электроэнергех пайда эцача, продукце дикал тоаечеи из хьаяргa дӀабода мах лохбечеи. Ӏаьдала моттигерча органаша партийни, профсоюзни, комсомольски организацешца цхьана шоашта карарча предприятешка социалистически яхь дегӀайоалаяра болх бу, леррттӀа производственни хьалаш хилийтара, къахьегам лорабареи кхерамзлеи техникаи условеш кхоачашъяра тӀахьожам лоаттабу. Моттигерча Советаша шоай керттера уйла тӀайохийт халкъа эша товараш дуккагӀа арахецара. Масала, республика моттигерча промышленноста предприятешка вӀаштӀехьдаькхад хьалхагӀа мехкарча кхыча районашкара тӀаккхухьаш хинна боахама гӀулакхашта эша дукха товараш арахецилга.

Къахьегамхой депутатий Советаша хьинаре дакъалрац бахача наха деш дола бытовой гӀулакхаш дегӀадоаладеча, хӀана аьлча дукххача даькъе цунах тийша да советски наьха хьал-торо лакхлулга. Советаша йоакхо ю бытовой объектий сеть шерьяраи йоагӀ-йоагӀача тайпара дӀанийсьяран, новкъостал ду бытовой гӀулакхий керда тайпаши формаши юкъехкахьара. Тахан республике бахача наха 400 тайпара гӀулакхаш ду 900 предприяте.

Советски наьха хьал-торо тоаяра партен Советски паччахьалкхенои чакхйоахача мероприятеита юкъе лоархӀаме моттиг дӀалоац торговли дегӀакхувларо. Депутаташа хадданза тӀахьожам лоаттабу маьхаш нийса леладара, торговле правилаш кхоачашъяра, таразаши бустама прибораши нийса хилийтара, торговле предприятешка санитарни правилаш кхоачашъяйтара.

Нах баха моттигаш тоаяра моттигерча Советашка кхоачарйоалаш цхьаккха организаци яц. Из болх вӀаштӀехьбаккхара йоккхий бокъонаш еннай царна. Депутатий инициативеи хьинари бахьан долаш, шерра общественность цар оарцагӀъяхарах республике хӀара шера общественна хьисапе бӀаьш километраш наькъаш дехк, тӀаьш техк, керда моттигаш чулувцаш гаьнаш дӀаювгӀ.

Цу тайппара, лакхе вай мел дийцар вай мехка къахьегамхой депутатий Советаш дерригача халкъа юкъарча вай паччахьалкхен политически лард хилар, социалистически паччахьалкхен демократически принципаш цар эггара дикагӀча тайпара шоашта чулоацаш хилар, коммунизме наха шоаш шоашта доал дарга вугача керттерча наькъех цаӀ духхьал Советашка гӀолла болаш хилар хьахьокхаш дола массеха тешал мара дац.

Б. НАНАЕВА,
историе, социологе, филологе института Ӏилман болхло.

НАЬХА ХЬАШТИЙ ЙОАКХО ЕШ ВА

Боккха кхаъ санна сиха дӀахоз юрта гӀолла моллагӀа а керда хӀама. Иштта сиха дӀахезар юртахошта укх шера Баташов Баташа Къахьегама сийлен кхоалагӀча степена орден яларах бола хоам а.

— Дала доагӀаш нийса деннад хьона Баташ из совгӀат. Оаха дег тӀара даькъала вувц хьо цу совгӀатаца,— яхаш даькъала вувцар из новкъосташа.

Из бакъда. Дала а доагӀаш деннад цунна паччахьалкхен из доккха совгӀат. Цхьанна шера ца хьийгача тайпара дика къахьийгад Ачхой-Мартановски района «Орджоникидзевский» совхоза коммуниста Б. Баташова кулгалдеча бригадо 1976 шера. ХӀара гектар тӀара шоай боахаме гӀолла эггара дуккагӀа баьцадаараш чу а эцаш тӀеххкоачашйир цо цу шера план. ВӀаштта укх тӀеххьарча пхе шера совхозе гӀолла хьалхле лелаеш хьайоагӀа из бригада. ХӀаьта дика бригадир, хьинар дола организатор хинна Ӏац нов.Баташов. Из ва совхоза партийни организаце толашагӀвола агитатор. Боккха кхетама болх дӀахьу цо 120 сагах латтача шоай бригаде. Ший низ, кхетам кхобац парте бакъдош наьха дегашка дужадара. Иштта хьинаре дакъалаьцар цо СССР кердача Конституце проекта чулоацам юртбоахаме къахьегарашта дӀабовзийташ а.

Цхьабакъда, цуна чакхдалац юкъарча вахаре цо лоаца дакъа. Районни совета депутат ва Баташ. Дукха да депутата кхоачашде деза гӀулакхаш. Юрта хий чу ца дуллаш цхьайола улицаш я, тоаде дезаш да наькъаш. Школа йистеяьккха цхьабола кагирхой ба цхьаннахьа дӀанийсбе безаш. Цу гӀуллакха шоашта гӀо дар дех цар. ТӀаккха мишта Ӏелургва Баташ шийца — шоай депутатаца догабовла, гӀо деха ухача харжархошта новкъостал ца деш. Цулухьа дӀалу цо дукха низ, хьинар юртахой хьашташ кхоачашдара а.

— Хов сона, депутат — из йоккха цӀи я, йоах нов. Баташова. Депутат ва дерригa халкъ тешаш вола саг. Доккхийи бехктокхамен декхараш да халкъа депутато кхоачашдераш. Сийрда кхоане—коммунизм хьалъеча парте хьалхаленца Советски наха карагӀ мел дувла толамаш дувзаденна да Ӏаьдала хоржама органий балхаца, СССР-а Лакхехьарча Советагара денз моттигерча Советашка кхаччалца. Вай мехка бакъонца Ӏалашъяьй паччахьалкхенга доал деча гражданаша дакъалацара йола бокъо. Из бокъо вайна еннай бокъонца йола демократи вайна еннача Советски Конституце. ДӀахо йодача хана а сай низи хьинари кходергдац аз харжархой наказаш дикагӀа кхоачашдара.

Сага сийле лакха лоаттаеш бола къахьегами ший доккхача беркатаца ерригa адамле кхоаба лаьттен дукха дезаш саг ва Баташ. Цудухьа дийзад цо ший вахар юртаца, лаьттанца. Цудухьа дийшад цо агронома дешар. ХӀаьта ер ялхайттӀагӀа шу да бригадиралла цо болх бу. Цу юкъа кхы совъяьннай, дегӀаенай говзал, опыт. ДуккагӀа яйзай, Ӏомаяьй агротехника. Цудухьа хургдакх цо кулгалдеча бригада доаха толамаш даим иштта лакха.

Атта денадац «Орджоникидзевский» совхоза къахьегамхошта ер шу. Ша теха дукха баьцадаараши бешамаши йоаяьй цар. Из бахьан долаш низкъала латт боахаме план кхоачашъелга. Совхозерча итт бригадо къовсам лоаттабу из хало эша а яь юбилейни шера план кхоачашъяра. Цу къовсаме хьалхалатт новкъоста Баташова кулгалду № 4 йола баьцадаараши соми лелабу бригада.

— КӀезига халонаш эшае езанзар тха ша теха даь зе юхаметтаоттадара, — йоах Баташа. Ди-бийса ца лоархӀаш къахьийгар наха. Помидораш юха дӀайийра. Цу гӀулакха тхона гӀо деш яр ерригa а район, коммунисташ хьалха а болаш. Цу халонех тхо лоархӀадир, хӀанз лакхара хьувкъам чубахь тха бригадо. Шу дӀалолалуш 1400 тонн баьцадаараш паччахьалкхенга дӀадалара тӀанийца декхараш тӀеххкоачашдаьд оаха. Дехкад 1600 тонн баьцадаараш ХӀаьта Ӏажаш дӀабалара тӀанийца декхараш кхоачашде а гарга да. ХӀанзле а дӀаеннай 470 тонн Ӏажий.

— Шун совхоза кхыча бригадай дар санна ма дий оаш леладу лаьтта а бешамаш а. Цхьатарра ма дий шун хьалаш я. Мишта вӀаштӀехьдоал шун хӀара шерра-шера лакхара хьувкъам чуба? — хетт аз.

— Цун цхьаккха къайле яц. Къахьегама дисциплина лакха йолаши барттайнеи коллектив я тха яр. Цун хӀара члено доагӀар дизза хьадех шийгара а ший новкъосташкара а. МоллагӀа а кхоачамбоацар нийсделча из сиха дӀадаккхара оарцагӀовл берригаш. Дерригa а балхаш: лаьтта оахилга, баьцадаараш дӀаделга, царна оасар делга, хий тохилга, сомий бешамашта Ӏунал делга агротехнико дӀа ма-деххара кхоачашду. ХӀаьта оаха даим теркаме леладу социалистически яхьа кулгалделга, из дикагӀа вӀаштӀехьъяккхара наькъаш лех. Тхоай совхозерча бригадашца яхье даьнна ца Ӏеш, кхыча боахамий коллективашца яхь лелаю оаха. Белгалдаьккха аьлча, укх шера аз кулгалду коллектив яхье яьннай «Ассинский» совхозе цӀи хезача нов. Адуева бригадаца. Царел хьалхадовла а хьожаргда тхо. ХӀаьта, тха бригадо дег тӀара къоабалъеш хьаллаьцай «Юбилейни вахта — толаме чакхъяккха!» яха старогрозненски мехкдаьттахойн «Красный молот» завода чон лоэладерийн инициатива. Кхаь шера план кхоачашъярца дезде лаьрхӀад оаха Сийлахь — йоккхача Октябрьски социалистически революце 60 шу дизара цӀей, аьлар нов. Баташова ший къамаьл чакхдоалаш.

Цу тайпара, ше телача хьокхамцеи ший гӀулакхашцеи бригадера беррига нах шийна тӀехьа а боахаш кулгалду коллектива коммуниста Б. Баташова. Цхьабакъда, боахаме, юртахошта хьинар дола депутати хьалхалатта коммунист - бригадири санна вайза Ӏац из. Царна дика гуш да мел йоакхо еш хьалкхебу цо ший дезал. Пхе виӀий даи нанеи ба Баташи цун вахара доттагӀа Мингаи.

Даьхен, халкъа накъабаргболаш дикача гӀулакхашца, оамалаца, эзделаца хьалкхебаьб цар шоай къонгаш. Эггара воккхагӀа вола воӀ — Хьамзат Горски юртабоахама институте дешаш ва, шоллагӀа вола Муса — Темирязева цӀерагӀча юртабоахама академе. Вожаш школе дешаш ба. Цар нана — Минга ший мара кулгалдеча бригаде къахьегаш я. Шоай даи нанеи санна къахьегама тӀера болаш хьалкхув дезал а. Цудухьа во дац цар дешар. Ирзе да цу барттайнача дезала вахар, сийрда я иразера вахар беррига советски наха санна. Из иразера вахар царна деннад Сийлахь-боккхача Октябро, Советский Конституце.

Ю. КУРСКИЕВ.

КОММУНИСТИЙ ХЬАЛХЛЕНЦА

Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара сийна яьржача яхьо хьинар айдаьд Старогрозненски буруьдеттарий. Пятилетка шоллагӀча шера 24650 метр бурув тоха дезаш я цар оттаяь план.

Парте XXV съезда решенеша, КПСС ЦК майски (1977 ш.) Пленуме КПСС ЦК Генеральни секретара, Конституционни комиссе Председатела новкъоста Л. И. Брежнева СССР кердача Конституце проектах яьча докладо деташ гӀоздахарца бригадашта, сменашта, къаьст-къаьстача бурувдеттарашта юкъе шерра социалистически яхь а йоаржаяь хӀаналe 17629 метр бурув техад цар. ПланагӀа тоха лаьрхӀа хинначул дикка дуккагӀа хул из.

Къаьстта дика лел гӀулакхаш Гребнев Александр Сергеевича кулгалдеш, Бисултанов СаӀид группарторг волча бурув тохара бригаде.

«Северная Минеральная-14» яхача 5600 метр кӀоаргал хила дезача скважинана соахка 29 сентябре бурув тоха доладаьдар. Соахка из скважина цхьан шера 6000 метр кӀоаргалга дӀакхоачаяра йола предложени еннаяр групперча коммунисташа. ХӀаьта укх шера 22 сентябре из декхар кхоачаш а даь, Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дузача денга кхы тӀа 100 метр бурув тоха лаьрхӀад цар.

Бурув тохар сихдара, химреагенташ, электроэнерги кхомбеш дӀаахийтара, иштта осташи кхьйола инструменташи ира лоаттаяра чотах цу скважина бурув тоха доладаьча хана денз 300 эзар сом паччахьалкхен рузкъа кхоадаьд.

Шоай къахьегама толамаш Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара хетаду цар.

А. ТИЩЕНКО.

ТОАЛУШ, ХОЗЛУШ ЙОАГӀА ГРОЗНЫЙ

Укх тӀеххьарча шерашка республика столице хула доккхий хувцамаш дийца варгвоацаш дукха да. ДӀа-юха мел хьежача гуш да керда хьалдеш дола цӀенош, тоаеш я сквераш, гаьний бешамаш дӀаювгӀ.

Къаьстта сиха дегӀайоагӀаш я Старопромысловски района Маяковске цӀерагӀа городок. Пхезза вӀаштӀара даьча цу городокерча кердача цӀеношка баха хайшаб 700 гаргга болхлой дезал. Укхаза я 1200 бера лаьрхӀа йола кабинетни хьисапе хьеха школа. 300 бер чудола берий беш, типови проектах хьалъяь поликлиника, иштта кагирхоштен кӀезнга дезал барашташ лаьрхӀа 360 моттиг йола общежити. Цул совгӀа укхаза хьалъеш я дуккха культурно-бытовой объекташ.

СУРТА ТӀА: магистральни улицагӀа хьалдаь керда цӀенош.

С. ХАКИЕВА сурт.

ОКТЯБРЬ ВАЙ ВАХАРЕ

ИРАЗА НИКЪ

(ОЧЕРК)

...Раьза хилавзар Мухтар дагахь, пенсе тӀа гӀолга ше хьоадаьчул тӀехьагӀа балхарча новкъосташа дукхьале хӀама ца аьлча. Сагага дӀа ца хойте а, шоейла вӀаши гӀертар уйлаш. «Вахача бакъахьа хет, — йоахар цхьанне, — децаре ма гӀо аргдар...» Цунна дукхьала гӀертар кхы уйла: «Ой, со се мавий цу денга хьежаш вагӀар, «иззал ха йоалере-м цӀагӀа Ӏе а йиш хургьяр укхаза, дарба де а хьожаргвар,» яхаш... Во мичаб соца новкъостий...»

ХӀаьта а, хьалхарчо йоахар: «ма гӀо, хӀана вода хьо, болх ца ховш ва хьоӀ.. — хӀама а аланзар. — «Раьза ба вахача...»

ТӀаккха дагадехар, цхьа кӀира хьалха, персональни пенси шийна хьожаделга дувцаш райкоме хиннача дийнахьа парте райкома секретара аьнна деш:

— Хьо волча хала яле аттагӀа болх лургба вай хьонз, Мухтар Заурбекович. — Уйла а йий хьвала, сих ца а луш. Хьо мо дуккхача хана балха лийннача сага сагота хул гӀулакх доацаш висача.

Уж дешаш дагадехача шоллагӀйола уйла котъяьлар. «Бовз аз бaь никъ, — аьлар дего, — дукхьала баларе иштта хургдацар...»

Цу уйла а, дагаденача дешаша а цӀаьхха дег тӀа йовхал йоалайир, цӀаьхказа а дагадохийтар партена, халкъа цхьаккха цӀена саг сов воацилга, цун йоакхо елга.

Из дар дийтта шу хьалха. Гагиев Зоврбика Мухтар Назрановски райисполкома председатела заместитель вар. Ший 61 шу даьннача хана а балха, хьадеча хӀаманна, цунах са кхетара кагийбарел тӀехьа ца вусаш кадай вар из. ХӀаьта а, шераша, лайнача халонаша шоаш хиннилга хойтар кастаста.

— Дага ма йохий уж, дӀаяха ханаш, леладаь хӀамаш..., — йоах Мухтара, уйлаш дӀаяьхе. — ТӀема деноош а, къахьегама шераш а.

...1919 шера февраль болалуш Кавказе кхаьчар Деникина эскар. Цхьадола доакъош Курски слободкера оборона йоха а яь, Владикавказа йистошка чуденнадар. ЦӀеча эскарои большевикашта тӀехьа болча лоаман нахеи турпала дукхьале оттайир кӀайбараашта. Города йистошка, улицашка, хӀара цӀа къувсаш дар дов.

Цу хана, инарал Гейман керте а волаш, деникински бӀуна цхьаькха отряд кхаьчар Долакха-Юрта йистте. Шоаш гӀалгӀай юрташка гӀолла чакхбовлийтилга дӀадийхар деникинцаша. Цу маневраца уж гӀертар Владикавказерча революционни низашта букъа тӀехьашкахьара хӀама тохеи Грознегахьа бода никъ шоашта мукъабаккхеи.

— Тха лаьтта гӀолла чакхдаргдац, — аьлар гӀалгӀаша, — тхо а большевикаш а цаӀаш да. Долакха-Юрта юккъе, майдан тӀа гулбеннача наха денна из жоп ийца юхавахар кӀайбарий парламентер. Из дар 8-ча февpале. Деникинцаша йилла хаши сахьат дар. Парламентер дӀаваха бокъонца ши сахьат доалӀашехь чуетта йолаелар Берса-Юрта лаьтта йоккхий топаш.

Цунца цхьана эскарий наступлени а йолаелар. Шин оагӀорахьара юрт хьалаьцца духьал эттар Долакха-Юртара нах. Дехьа а сехьа а юрташка, Серго Орджоникидзе волча штабе баьреш бахийтар хоамбе.

Пулеметни расчетаца вар цу хана, хӀаьтта кхийна зӀамига саг Гагиев Зоврбика Мухтар. Цун командира, паччахьа эскара прапорщика, чухьа са доацаш майрача кӀанто Белокиев Тхьезхьажий Ахьмада аьнна дар юрта юкъе хиннача митинго моастагӀчох латара нах тӀахьийхача:

«Сигленахи лаьттагӀи аз дув ма буъ шоана, укхазарча наха цхьа дегӀ сол хьалха революци бахьан моастагӀчоа духьал ма гӀоргдац тахан.

Со паччахьа эскара эпсар ма вий, юха ца хьожаш Ӏожала духьал оттаргва со керда Советий Ӏаьдал бахьан».

Уж дешаш яздаьд Гагиев Мухтара лорадеш леладеча, цун хиннача командира фотокарточкана уллув.

Ахьмад лета а летавар ше яьххача бесса майра.

— Шун йисте хиннача штабера эша герзий кхоачам хьаэца ваха со улица тӀа хьаравоалашехь хезар сона пулемета очередь, — яхаш дувц Мухтара хӀанз а. — Гӏадж кхоссал мара йоацача меттера со юхавалехьа юрта ара окопашка вож новкъостий болча кхаьчавар из. Сецар пулемет, тӀаккха цӀаьха йолаелар. Очередь йоаллашехь цӀаьхха а сецар. Хайра сона шоллагӀа диск а кхоачаденналга (ручной пулемет лелайора Ахьмада). ТӀаккха ювла йолаелар маузер. Шеко йолаш дацар: Ахьмада тепча яр йийннар.

Дов сецачул тӀехьагӀа тхо тӀаккхьачача гебагӀашцеи пхорчашцеи дохадаь дар цун дакъа, гонахьа дӀа-хьа кхийса дадар цун кагхаташ. Эпсара барзкъаши герзаши тӀера дӀадихьадар...

Иштта дувц кхыча новкъостех а, Серго Орджоникидзе бахкийта хиннача Владикавказски ЦӀеча командирий школерча курсантех-турпалех, цар командирах Казанский Евгенех, паччахьа эпсар а хинна, Белокиев Ахьмад санна большевикашкахьа ваьнна летача Местоев Хьажмурдах, кхыбарех.

ШийгӀа лаьца хӀама алац, «эзди ца хеташ». Бакъда цунах дувц Кавказа а Закавказьеи а машиннаькъа чрезвычайни комиссар хиннача Чабиев Таге Эглос, Граждански тӀема доакъашхо а, тӀехьагӀа Нохч-ГӀалгӀай АССР правительствана керте а хиннача Алмазов Ӏаддалий Илеза — цар деча тешалеша. Дизза дӀаденнад Мухтара цу унзарча шерашка шийгара тӀема доагӀа дакъа.

Цу ханара истори дуккхаза яздаьд, цудухьа аз кердадахац из. Са бӀэзам ба дӀахо Гагиев Мухтара къахьегама никъ бувца, цо а иззамоча кхычар а даьккхача Советий Ӏаьдало, вай Конституце царна деннар дувца.

— Уж дукха да, — йоах Мухтара, — иштта дийца варгвоацаш. — Къаьстта сога хьежача, Граждански тӀом дӀабаьнна дукха ха ялалехьа, гаьннарча БурокӀала сага вий а ца ховш воаллачара хьа а лехаь, деша вахийтар со Советий Ӏаьдало. ХьалхагӀа, 1925 шера Владикавказе рабфака подготовительни курсеи, цул тӀехьагӀа ялх шера Ростовеи. ТӀаккха Грозне мехкдаьтта институте деша ваьгӀав...

ЦӀагӀара хьал вӀаштӀехьа а доацаш, моцал эттача хана, дешар дитанза валанзар Мухтар. Цу хана денз балхаш тӀа хиннав, парте хьожаваьчча. 1933 — 34 шерашка Владикавказе, Пригородни райисполкома ответсекретарь, тӀаккха кхаь шера совгӀа Ахки-Юртовски юрта Совета председатель. Цул тӀехьагӀа шин шера совгӀа — ВЦИКа курсашка Советски строительства болх Ӏомабеши тӀаккха МТС директорий курсашкеи деша ваьгӀав Москве. Цигара ваьлча Пригородни района хьуна боахама пункта директор, Назрановски зооветтехникума дешара боахама директор волаши болх баьб 1944 шералца. Балха воацаш ха хинна а яц Мухтара.

МалагӀча хьинарцеи мишта болх ховш цо шийга дӀаденна гӀулакх леладаьд хьахьокх 1936 шера Кавказски краевой финансови управлене «Севкавиздате» гӀолла Пятигорске арахийцача брошюра тӀа яздаьча мугӀараша. Аьлча а, мугӀараш яха дош тарлац укхаза — из бӀарчча статья я йиь оагӀо тӀа кепатеха, «Образец большевистской работы» аьнна корта а болаш. Цу тӀера цхьадола дешаш доаладергда аз:

«Ахки-Юртовски юртсовет Нохч-ГӀалгӀай АССР Пригородни районе финансови балха хьакъехьа вогӀа ярех цаӀ яр шу хьалха. «Юртсоветий финансови болх тоабарах» бола СССР СНК 3-ча августе тӀанийца соцам арабаьнначул тӀехьагӀа, — дувц юртсовета председатела нов. Гагиева, — цу сахьате финактив а секцей членаш а гулбир оаха.

Тоабаь хувца лаьрхӀар беррига болх...

1935 шера кхоалагӀча квартале юртсовето областе хьалхара ярех цхьа моттиг яьккар, финансови балхаца меттел ерригача боахама-политически кампанешца а... Нохч-ГӀалгӀайче Октябрьски революци яьнначул тӀехьагӀа, цо хьабийлача шерача наькъа тӀа а яьнна, формагӀа къамаш а йолаш, чулоацамагӀа социалистически а йолаш ший культура хьалъеш йоал.

Тахан Ахки-Юртовски юртсовета доазо тӀа бахача наха а Ӏайшай паччахьа колониальни режима ерригa «хозале». Цудухьа, советски Ӏаьдала хана яьккха Ӏалаьмате хоза котало из хиларах, къаьстта лоархӀаме я Ахки-Юртовски юртсовета балха опыт...»

Республика юхаметта оттаьча хьалхарча шерашка Назрановски райисполкома социальни Ӏалашбара отдела заведующи вар Зоврбика Мухтар. Цу хана воча хьале бар Бурокӏалхарча юртсовета болх. Сенна век дӀа а ца оалаш, кхайка райисполкоме вийхар Гагиев. Цига хьожаве ше вийхалга хайча, «гӀоргва-кх, веха везе, со парте солдат ва», — аьлар цо.

Дукха ха ялалехьа хувцабелар болх, арахьара нах тӀакхувла безаш. хилавзар совхоза юртарча отделене кхашкара а фермашкара а болх, тоаделар Совета экономически хьал, наькъаш дехкар... Цу шера яьккхар юртсовето райисполкома карара кара тела ЦӀе Байракхи 300 сом ахчан премии.

Цигара хьачувоалаваьвар партийни а советски а органаша коммунист Гагиев Зоврбика Мухтар Назрановски райисполкома председатела заместителалла болх бе. Цига волаш кхаьчар цун пенсе тӀа вода ха хьетӀа Бакъда Мухтар вахавзар салаӀа. Районни организацешта а «хьалха» хийтар из гӀулакх. «АттагӀболча» балха — «Назрановский» совхоза директора заместителалла вахар Гагиев. Цига бархӀ шера совгӀа болх бир.

Ший дикача гӀулакхий йоргйоацаш лар юташ Ӏаьдал да парте кхебаьча вай мехкарча болхлой — моллагӀча участке из хиннавале а. Тешамеи цӀеноеи шийна тӀабилла болх дӀабахьарал совгӀа, тӀакхуваш йолча тӀехьено а ший никъ дӀахьоргболаш лар цо юте дизза декхар кхоачашдаьрг ва саг. Из керда сона дагадеха хӀама дац, эзараш болча наьха вахара принцип а хинна дӀаэтта гӀулакх да.

Доккхал де а шоаш кура лела а йиш йолаш тӀехье кхеяьй Зоврбика Мухтареи цун сесага — БоргӀий Насапханеи.

— Тхо хӀанз «хьаьхой» да, цӀаи кови лорадеш, — йоах цар. — ДӀа-хьа дахад береш, кхийначул тӀехьагӀа шоай дасханас санна, шо-шоай декхараш кхоачашде.

ВоархӀ воӀи ши йоӀи кхедаьд Мухтареи Насапханеи. Шоаш а дика лелалуш ба, иззал ха цар яьннай аргдац тӀохьежача. Шевола дезалхо болх беш ва цхьацца наьха организацешкеи предприятешкеи. Эггара зӀамагӀволча Борисa Назрановски зооветтехникум яьккхай, цунгара дӀенйкхача цаӀ вац цу дезалех е политехнически, е юртбоахама, е кхыйола институт ца йоаккхаш. Цун а вахар хӀанзачул тӀехьагӀа хургдолаш да: зӀамига саг ва. Дай нанеи долча боагӀа хан-хаъаьа.

— Кхыча мехкашка, капиталаш лелача метте долаш мичад ер тайпе хьалӀ — йоах Мухтара, дезалий карточка тӀа а хьежаь. — Паччахьа хана дага доха а йиш мича яр со санна волча мискача сага тӀехьено иштта образовани эцаргъя аьннаӀ. Цунца да дерригa Советий Ӏаьдал, вай Конституци.

Ши-кхо ди хьалха дар тха къамаьл Мухтарацеи цун сесагацеи. Тахан болх бе йолаеннача СССР Лакхехьарча Совета Сессех хьоадир оаха.

— Со кӀоаргга тийша ва, — аьлар са фусамдас, — чӀоагӀа безам а болаш, шеволча депутата, цхьанне санна, Советски паччахьалкхен Керттера Закон чӀоагӀдеш кулг айдергхиларах.

З. ДАУРБЕКОВ.

СУРТА ТӀА: Гагиев Зоврбика Мухтареи БоргӀий Насапханеи дезал. Сурт даьккхад 15 шу хьалха.

СОВЕТСКИ ДЕМОКРАТЕ БАЙРАКХА КIАЛ

СИЙЛАХЬ-БОККХА ОКТЯБРИ КЪАМИЙ ДОШ КЪОАСТАДАРИ

Сийлахь - йоккха Октябрьски социалистически революци котъяларои пролетариата диктатура оттаяроп мел эшар хилийтад вай мехка къамий дош къоастадаран кердача тайпара юкъмоттиг къамашта юкъе нийсъяран.

Къамий дешах йолча ленински положеней уйла чулоацаш я Советски паччахьалкхен еррига законодательни акташ ше хьахиннача дийнахьа денз. Сийлахь - боккха Октябрь котбаьннача шоллагIча дийнахьа В. И. Ленина яздаьд Советски Iаьдало «...шоай лоIаме дахара йиза бокъо Iалашъергъя Россе дахача дерригача къамашта».

Советски правительства эггара хьалхарча законодательни акташта юкъе хиннай Россерча халкъий бокъоний Декларации а къахьегамхойи доацадеча халкъси бокъоний Декларации а. Цар тIа хьакхайкаьй политически, экономически, культурни строительстваи вай мехкарча халкъашта юкъерча юкъмоттигеи керттера принципаш.

Къахьегамхойи доацадеча халкъеи бокъонех йолча Декларацие тIа йоахар: «Советски Российски Республика вIашагIйолл паргIатача къамий паргIатача барта ларда тIа, советски къамий республикай федераци а яь». РСФСР-ах хила а хилар социализма наькъа тIа даьнна Россера дерригa халкъаш шийна гонахьа кхоталуш хинна дуккхача къамех латта социалистически паччахьалкхе хьаеча юкъагIа эггара хьалхара низ бола звено.

СССР халкъий вошала ларде яда интернационалистски принципаш чу а лаьцай дегIа а йоалаьй кердача Конституце проекта тIа. КПСС ЦК майски Пленуме нов. Л. И. Брежнева белгал ма-даккхара, къамийпаччахьалкхен лоаттама дешаш цу исторически документа тIа къоастадаро Iалашду дуккхача къамий Союза - юкъара хьашташи из хьахулийтача республикаех хIаране хьашташи бокъонца демократически хьисапе цхьана тарделга, вай мехкара дерригa къамаши народносташи массе оагIорахьара тоалулген тIа-тIа дукхагIа шоайла гаргаухилгеи.

В. И. Ленина Iилман наькъаца хьахьеккхад, вай мехкарча халкъий айхха цхьоагIон массе оагIорахьара цхьана леладеш гIулакхаши ца хилча Сийлахьбоккхача Октябро бе декхараш карара ца далийта, тIемо бохабаь халкъа боахам юхаметтаоттабе, социалистически общество хьалъе вIаштIехьдаргдоацилга.

Коммунистически парте ленински къамий политика леррагIа чакхъяхарах карагIдаьннача тIехдаьна доккхийча хIамаех цаI дар паччахьа Россе хьалха тIехьайнса хиннача юстарча моттигий экономикеи культуреи сихха айелга Iалашдар, хьалхалаттача къамашца нийсдича цар бокъонца цхьатарра бокъонаш йоацаш дола гIулакх дIадаккхар. Материальни къахьегамеи низаш цхьан апарагIа лостадеш сацна тIадерзадеш хиларо, советски халкъаша шо-шоашта болча пайдан духьа доацаш вIашш новкъостал даро йиш хилийтай паччахьа Россе феодальнии ах феодальнии йистош хиннача метте лоацщача исторически хана чухь Iалаьмате дукха промышленни культурнии центраш, тоаенна городаши юрташи хьалъе.

Бокъонца дог теша а деш из хьахьокх паргIатонгеи прогрессагеи, тоаеннача культурагеи, Iилмагеи, халкъа образованегеи кхаччалца белгтала исторически никъ хьабенача Нохч-ГIалгIайчен халкъаша даьхача толамаша.

Таханара Нохч - ГIалгIайче — хIанзарчун тайпара индустри, йоккха юртбоахама производство, дегIадена Iилма, культура, искусство а йолаш йола тоаенна социалистически республика. Вахаро бокъонца бакъ а даь хьахьеккхад... «хьалхалаттача мехкий пролетариата новкъосталца советски стройга а дегIаухаш белггаларча лагIаш тIа гIолла тIехьаьннача тIехьагIа — коммунизмага а довла йиш я тIехьадиса мехкаш, дегIаахара капиталистически стади юстара а юташ» яьхача В. И. Ленина шийтIех хьаькъалца хьалхагIе а бIаргадайна хиннар.

Ленински къамий политика толам бар Нохч-ГIалгIай АССР хьаяр. Боарам боацаш йоккха торонаш елар цо республика экономически культурни гIулакхашта дегIайоалаяра. Низ болча Советски Союза юкъе а болаш вежарашха цхьана гIулакхаш леладаь дешаре, ленински парте, Советски правительства хIара денна йоакхои новкъостали даьдецаре, шоашта болча пайдан духьа а ца лоацаш дерригача советски халкъаша оагIув хьаллаьцабецаре Нохч - ГIалгIайчен къахьегамхой шоай низаца лоархIабергбацар царизмагара тIехьаленна кхаьча экономически, социально - политически, культурни гIулакхашта тIехьабисар дIадаккхара исторически декхарах.

Нохч - ГIалгIайчен а еррига Кавказа а партийни организацешта программни лоархIам болаш дар В. И. Ленина «Азербайджана, Грузе, Армене, Дагестана, Горски республика новкъосташка коммунисташка» дайта письмо. Цу тIа цо оттадаьдар Советски Iаьдал чIоагIдара, халкъа боахам юхаметтаоттабара, керда вахар хьалдара тIехьарча къовсама декхараш.

Кавказски халкъашта эшарийн цар хьаштийн бахьчо чIоагтIа йоакхо еш хилар хьахьокхаш хинна из письмо цар кхоаненах, социалистически строй бокъонца котъяргхиларах чIоаггIа дог тийша дар. Цу тIа тIехьехам бора ахархой хьал тоадар духьа шерра болх бовржабара а край эргаяьккха тоаяр духьа электрификаци еши лаьтташка хий дуллаши йоккхий мероприятеш дIайолаяра а. В. И. Ленина указанеш кхоачаш а еш, паччахьа Россе йистош хиннача моттигашкара къахьегамхой цу сахьате дIаболабелар хий тIадоаладергдола доккхий гIирсаш, электрически станцеш, кхыйола промышленни объекташ хьалъе.

Тахан республике болх беш я балха овсарле геттара лэкха йолча эггара кердагIча оборудованеца кийчъяь 200 совгIа предприяти. Промышленни производства объем 1913 шера хиннача боарамал 110-зза тIехъяьлар 1976 шера. Тахан республика промышленносто шин дийнахьа хьаю революци ялалехьарча Россе шера еш хиннар миссел продукци.

Шийн письмо тIа В. И. Ленина ядаьд Кавказа Советски республикай айха барт-цхьагIо буржуазни строе бIарга ца байнанен хила йиш йоацачен тайпара болча машара хьокхам а хинна дIаоттаргIолгах ше дог тийша хиларах. ТIех хьаькъалца Ленина хьалхагIе а бIаргадайна из хIама бокъонца бакъ а хинна дIаэттад.

Къамий машара къаьгга масал, халкъий доттагIалеи вошалеи хьокхам а хинна дIаэттар дуккхача къамий паччахьалкхе хьаяр. Экономике, общественно - политически гIулакхашка, идеологеи культуреи хиннача йоккхийча эргалонаша хийцад вай ерригача общества сибат. Царна юкъе а эггара лоархIамегIеи дезагIеи дар — из да вай мехка халкъашта юкъера доттагIали цхьана леладу гIулакхаши чIоагIдалар, социалистически интернационализма принципаш толар.

Советски Iаьдало Нохч-ГIалгIайчен халкъашта шерра никъ хьабийллаб образовани, Iилма, культура, творчески хьинар, таланташ дегIаахара. Тахан республике я школай, юкъерча специальнии лакхерчен дешара заведеней, культура учреждений шерра сеть, писателий, композиторий, художникий, журналистий творчески Союзаш.

ХIанз шин вузе, 12 юкъерча дешара заведене, 470 общеобразовательни школе, кхыча Iилма - тохкама институташка дешаш ва 360 эзар совгIа зIамига саги йоIи, е республике бахача нахах хIара кхоалагIа вола саг.

Культурни революце даь эггара лоархIамегIа дола хIама хилар къаман интеллигенци хьаярах. Тахан республика халкъа боахаме болх беш ба лакхереи юкъера специальнии образовани йолаш вола 70 эзар совгIа специалист, хIаьта царех ахаш совгIа бараш кхалнах ба.

Iилма - тохкама институташка, учрежденешка, лакхерча дешара заведенешка къахьегаш ва 2000 гаргга Iилман болхло, Iилмай 30 доктори 350 совгIа кандидати.

Нохч - ГIалгIайчен къахьегамхошта геттара дика хов, карагIдийнна дерригa социально - политически хIамаш, экономикеи культуреи дегIакхувлаш даьха толамаш — из цар шоаш хьийгача къих даьнна беркат хинна ца Iеш, вай сийлахь - йоккхача Даьхенерча дерригача халкъий цхьана леладеча, тIа-тIа доккхагIеи чIоагIагIеи хулаш долча гIулакхех, цар шоайла вIаши вежарашха деча новкъосталах даьнна беркат а долга.

Нохч-ГIалгIайчен халкъаш, шоашта карагIдаьннарех чIоаггIа доккхал а деш, накъадолх Сийлахь - боккхача Октябра 60 шу дузача исторически денна. Шоай са ца кходеш къахьегарца, кердача патриотически гIулакхащца хьахьокх республикерча къахьегамхоша Октябра сийлахь - йоккхийча идеалашта шоаш мутIахьа хилар. КПСС XXV съезда исторически решенеш кхоачашъе лаьрхIа шоаш хилар.

Н. КУРБАНОВ,
М. Д. Миллионщикова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта института кафедра заведующи, профессор.

БОКЪОНАШ ХИННА ЦА IЕШ, ДЕКХАРАШ А

Тахан вай Даьхен столице— Москве ший болх дIаболабаьб нийсазлагIа хержача СССР Лакхехьарча Совета аргIан йоацача ворхIлагIча сессе. Турпалча советски халкъа дикагIа болча къонгаша а мехкараша а цига тIаьзцаргья вай мехка Керттера Закон а хинна дIаотта еза СССР керда Конституци.

Из керда Конституци вай мехка араялар боккхача лоархIаме гIулакх да. Ховш. махиллара, цул хьалхара Конституци тIайийцача денз 40 шу даьннад. Цу шерашка Iалаьмате доккхий хувцамаш хиннад халкъа боахама массе доакъошка, хIара сага вахаре, лакхденнад вай Даьхен дунен халкъашта юкъера сий.

Кердача Конституце проект ювцача хьинаре дакъа лаьцар дерригача халкъо. Кога гIирс тоабечеи тегачеи тха фабрика коллектива юкъе а шерра йийцар из. Шоай вахара Керттера Закон хиларах тарра массане къоабал а йир кердача Конституце проект. Тха коллективерча болхлоша предложенеш а тийлар проекта цхьайолча статьяш тIа цхьаццадола хIамаш тIатехачеи уж тоайичеи бакъахьа хеташ.

Со болх бе Iема саг я. Берашха йолаш денз сай вахар къахьегамца дийза хьа а йоагIа. Цудухьа сай вахаре хиланза даргдоаца хIама санна лоархI аз къахьегар. СССР кердача Конституце белгалъяь я хIара советски гражданина бокъонаш, цун луш йола паргIатонаш, иштта декхараш а. СССР кердача Конституце проекта 35 статья тIа укх тайпара дешаш да: «МаIача сага нийсса бокъонаш я СССР-е кхалсага...» ХIаьта проекта 40 статья тIа аьннад: «СССР гражданий къахьега бокъо я, вешта аьлча, ший безамга, говзалга, профессиональни кийчонга, дешарга хьежжаи общественни хьашташ кхоачашдеи професси, гIулакхи балхи харжа бокъо а йолаш, цун дугхалгеи дикалгеи хьежжа алапи а луш болх лургхиларах гаранти лу...»

Цу статьяша кхы дашха ца дешаш дика хьахьокх СССР-е кхалсага бокъонаш маIача сага нийсса хилари ший кхетамгеи хьинаргеи хьежжа миччахьа болх бе цун йиш хилари.

Цунах хетта сай къахьегама вахарах массехк дош ала безам бар са. Укх фабрике балха енача хана цхьаккха а тайпа говзал яцар са. Цхьабола тха гаргала нах раьза бацар цига со балха яхарах. МаIача наха мара булургболаш бац из, йоахар цар. ХIаьта со цу хабарех Iехалургйолаш яцар. Беррига низ, кхетам тIаберзабаь сбивщика говзал Iомае йолаелар со. Дукха ха ялалехьа сай дего хержа говзал бокъонца кара а ерзайир. Укх шера 18 шу дизад кога гIирс беча фабрике аз болх бу. МаIача наха нийсса къа а хьег аз, цар миссел алапи а хул. Юкъера лаьрхIача цхьан бетта 200—220 сом алапи эц аз.

ХIара советски саг декхарийла ва цIенеи дикеи къахьега, социалистически доалахье лорае, цун хьурмат де. Вайна юкъе хила йиш яц болх.тесса лелабераш, наьха хьекъ дуаш баха гIертараш. Цу хьакъехьа иштта аьннад кердача Конституце проекта 13 статья тIа: «Общественни рузкъа алсамдоаккха, халкъа а хIара советски сага а хьал-торо лакхъю хьаст ба советски наха паргIатта хьега къа...»

Нах шоаш ба шоай мехка рузкъа хьакхоллараш, из дебадераш. Цудухьа вайх хIаравар декхарийла ва из лораде, мехка хьал-торо лакхъеча шийгара доагIаш дола дакъа юкъедахьа.

СССР Конституци вай мехкарча гражданий Керттера Закон да. Цун бокъонех, паргIатонех, декхарех нийса пайда эца беза хIара советски гражданино. Цунца чIоагIлургья хIаране къахьегама дисциплина, тIадилла моллагIа гIулакх дизза кхоачашдарах бола бехктокхам. Иштта я, дунен тIа ше санна кхы йоацача СССР кердача Конституце луш йола бокъонаш а декхараш а. Уж довза а деза а декхарийла ва хIара саг.

Д. МАРХИЕВА,
бытовой гIулакхаш деча министерствана чуйоагIача кога гIирс тоабечеи тегачеи фабрика болхло.

СУРТА ТIА: Къахьегама ЦIеча Байракха орден лелаю Мархиева Дугурхан.

И. ПЛИЕВА сурт.

МАГIАЛБИКА ЮРТА БОАХАМА КХОАНЕ

Советски Iаьдала укх 60 шера Iалаьмате чIоагIа хувцамаш хиннад тха шин аргIа юкъе. Укхаза диллад Тирка хица из Iалашъю Алханчуртски канал, вIашагIъеххай дуккха а юртбоахама доакъош чудоагIа, таханарча техникаца Iалашъяь ялат, дулх, шура, тха луш йола совхозаш, дахкаьд асфальта шаьра наькъаш, иштта даьд дуккха кхыдараш.

Берригача советски нахаца цхьана, тха района къахьегамхоша КПСС XXV съезда соцамаша деґаш гIоздахарца хьинаре къахьег юрта боахама продукташ яхарей уж паччахьалкхенга йохкареи планаш а социалистически декхараш а ханал хьалха кхоачашдара.

Района къахьегамхоша толаме кхоачашйир укх шера хьалхарча ялх бетта йола планаш. Дика лел ала йиш я гIулакхаш шоллагIча ах шера а. 15108 гектара тIа дIадийна хинна ка бола ялат чуэцилга геттара халача хьалашка йоачаш йолаш чакхдаккха дийзар. Бакъда, дика лоархIабир механизатораш цу балхах. Планал совгIа 854 тони а луш паччахьалкхенна дIаделар 9308 тони дошув санна цIена ка бола ялат.

Дика хьийкъай тха районе укх шера хьажкIаш а. Цар торо хулийтаргья паччахьалкхенга ялат дохкара план кхоачашъяь ца Iеш, социалистически декхар а тIехкхоачащде.

Во хьанйкъаяц боахамашка 180 гектара тIа дIайийна шекара свекла а.

ЦIаккха ца хиннача бесса дика лел юкъарча хьайбашта доакъар Iалашделга. Дикка тIехкхоачашдаьд йол Iалашъелга, силос, сенаж йоллига.

Районе я «Чечингушвино» совхозно - производственни объединенена чуйоагIа комсаш лелаю ворхI совхози чуоттадаь хьайбаш кхоаба «Алханчуртский» совхози.

Тха боахамашка да 32000 гектар оахаш дола лаьтта, техниках 374 трактор, 90 комбайн. Хьайбай боахам ба боккха: 32000 устагIа, 10000 хьакха, 11000 гаргга бежан. Цу цифраша хьахьокх район мел йIаьхий я.

Миштай тIаккха района юртбоахама кхоане?

ХIанз района хьалаьца керттера лостам ба комсаш лелаелга. Таханарча дийнахьа дIаегIа я 3000 гектара тIа комсаш, карара шу чакхдалале уж кхы а 2000 гектара тIа дIайогIаргья. 1980 шера районе хургья ворхI эзар гектар комсаш. ХIара шера чуэца комсаш 50 эзар тоннага дIакхоачае лерхI.

ХьатIадоагIача шера хьалхара хьувкъам лургба эггара хьалха дIаегIача комсаша. ПланагIа хьалъе лерхI шера 50 эзар тони продукци арахеца низ бола винзавод.

ХIанз района къахьегамхоша ялат, гидуаргаш, шекара свеклаш, вешта аьлча еррига юртбоахама культураш хьалкхееш яле, дIахо йодача хана комсаш, дулхи, шуреи хургья боахама керттера продукташ. Цо торо хулийтаргья лаьттан культура лакхъе, хьайбай боахамашкарча халача балхашта механизаци юкъейоалае, хьайбай продукташ йоахилга лакхде, къахьегама овсарле дегIайоалае.

Комсаш лелаелга хала а дукха кулгашца балхаш де дезаш а гIулакх да. Кхыча культурашка диллача халагIа, чоалханегIа да уж кхеяра балхаш. Цу балхашта эш дика говзал йола дуккха болхлой, специалисташ. ДукхагIа теркам бе безаргба цу балха комсаш лелаеча дерригача боахамий.

Дукха ха яц районе комсаш лелаю совхозаш вIашагIъехка. Боккъалдар аьлча, тхога яц цу балха эшаш йола техника, тоьац нах, яц ремонтни база, складаш, кхоаленаш. Цхьан дешаца ала велча, из яьссача метте дIадоладаь керда гIулакх да.

КПСС городской комитето, горисполкомо, юрта боахама управлене, иштта боахамий кулгалхоша, специалисташа шоай беррига низ тIаберзабаьб МагIалбика зона — комсий зона хинна дIаоттийтара. Массанахьа хулаш я цу хьакъехьа семинараш, конференцеш, специалисташ керда говзал Iомаяра техникумашка, лакхерча дешара заведенешка бахийтаб, МалгIабике хьайийллай комсаш лелаяра мастераш кийчбу Алпатовски профтехучилища филиал. Iана хана болх беш хул 150—180 саг комсаш кхеяра Iомаву курсаш.

Из тоъам болаш дац тха хьалашка. Укхаза къаелла еза филиал а йоацаш лаьрххIа йола комсаш лелаераш кийчбу профессионально - технически училище. ХIаьта тхона эша удобренеш, дохьажа химикаташ, оатхалаш, техника лоаттаяраи технически гIо дараи вIашагIйолла еза «Сельхозтехника» районии отделени. Района дукха гIо эш Iилма-тохкама учрежденешкара, къаьетта комсаш лелаяреи чхьагIар даккхареи Ерригсоюзни Iилма-тохкама институтагара.

Йоккхий халонаш увтт комсаш лелаераштa хьалхашка комсаш хьалъехкара IодогIа бекъий ца хиларца, тоъац хьу, уж Iалашду централизованни база яц. ДIахо йодача хана тхона дукха эшаргья хьуна материалаш. Цудухьа «Чечингушвино» объединени декхарийла я лакхе дийца кхоачамбоацараш дIадахара наькъаш сихагIа лаха.

1976 шера 10 мае КПСС обкома бюроси Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Советен № 435 йолча соцам тIа белгалъяьккха я вай республике, къаьстта МагIалбика районе комсаш лелаелга дегIадоаладе дезарах долча гIулакхий бIарчча комплекс. Цу документа тIа хоадам боллаш дувц «Чечингушвино» совхозно - производственни объединене, «Сельхозтехника» республикански объединене, «Чечингсельстрой», юрта боахама министерство, моттигера партийни, советски органаш, иштта специалисташ, боахамий кулгалхой комсаш тIайола лаьтташ шердара гIулакхий комплекс чакхъяккхара оарцагIа бовла безилга.

Ховш долча бесса, МагIалбика районера лаьтта а Iалам а комсаш лелаяра дерригa хьалаш долаш да. Из боккхача лоархIаме да комсаш лелаю лаьтташ шердара.

ХIанз укх сахьате района беррига къахьегамхой шоай беррига низи хьинари тIадахийта болх беш ба Сийлахьбоккхача Октябра 60 шу дузача цIейна дикача совгIаташца накъабахара яхь а йоаржаяь.

ХIанз районера сихагIа дола балхаш да гурахьа дувш дола ялат дIадер, хьажкIаш чуийца яхар, хьайбай помещенеш Iана кийчъяр. Уж балхаш ший ханнахьеи дикеи чакхдахара оарцагIбаьннача района къахьегамхоша хьахьокх еррига планаши социалистически декхараши кхоачашдергхилар, Даьхенна, Коммунистически партена хьалхашкара шоай бехктокхам шоашта бовзилга.

С. ЦЕЧОЕВ,
МагIалбика юртбоахама управлене начальник.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ МЕХКАШКАРА ХОАМАШ

СОВЕТИЙ МЕХКАХ ДОЛА КНИЖКАШ

Сийлахь - боккхача Октябра 60 шу дузача укх шера Германски Демократически Республика къахьегамхоша чIоагIа кердаш да дунен тIа эггара хьалхарча социалистически революцех, КПСС, Советски паччахьалкхе вIашагIъеллачох — В. И. Ленинах дола литература.

Мехка издательствашa план оттаяй укх шера эрей меттала а даьха общественно - политически тематиках дола ши бIаь гаргга балхаш арахеца.

(АПН).

ЭЗАРАШ КИЛОМЕТРАШ БОЛА НИКЪ

Куба къахьегамхоша толамца кхоачашъю 1976—1980 шерашка мехка халкъа боахам дегIабоалабара план. Къаьстта боккха лоархIам бу пхе шера плана тIа автомобильни наькъаш шердара.

Революци яьнначул тIехьагIа хиннача шерашка Кортамукъален гIайрен тIа 17,6 эзар километр никъ биллаб. 1980 шерага кхы а ткъо эзар гаргга километр никъ булларгба.

Ударни гIишло я аьнна кхайкаьй паччахьалкхен автомагистраль. Дукха машинаш лела мугIараш дола Пинар—дель-Риора Гуантанамо кхоачаш бола бетонаца кхаьла никъ малхбузехьара малхбоаленга кхоачаш мехка юкъе гIолла чакхбаргба. Цо вIаши ювзаргья лоархIамегIа йола промышленнии юртбоахамеи районаш. Автострада болх бе йолаяларо торе хулийтаргья дIа - юха кхухья мухь дикка совбаккха, дIадода доагор а ха а кхое.

(АПН).

ТАНЬШОНА КЕРДАДАР

Виньфу яхача къилбаседа вьетнамски провинцера Таньшона район кастта экономически зона хинна дIаоттаргья. Района 130 эзар гектар лаьттах 12 эзар гектар дуга кхаш хургда, ийх эзар — даьгIенаш, цхьа эзар гектар гаргга дIалоацаргда ирригационни гIишлоша, гаьна йоацаш хургья чай тIадола плантацеш, ананасаш тIайола а лак доалла а гаьнаш. Диса лаьтта дIалургда лесничествана.

Вьетнаме хьуна промышленность хьаяра чIоагIа терко тIаяхийтай правительствас. 1976 шера Таньшоне шиъ ахи эзар гектара тIа дIаегIар къона гаьнаш. Карара шу чакхдалале гаьнаш дIаегIа лаьтта шозза дукхагIа хургда.

Городашка бахача нахах эзараш шоай лоIамагIа баха бахаб кердача экономически зоне.

(АПН).

РЕСПУБЛИКА КЕРДАЧА ГIИШЛОНАШТА

Ший берригача низаца болх бе йолаеннай Улан-Баторски кирпишкаш ю завод. Из завод эргайоаккхаш хиларца советски гIишлонхоша доккхий балхаш чакхдаьхад: хьаьай керда корпусаш, еррига эргаькъхай болх беш яр, царна «чуеллай» вай ханара оборудовани, хьалъяй ремонтно - механически мастерской, чакхдаьхад топпар боаккхача карьера лакхе хьеллара болх, ехкай йIовхала трассаш, дехкад автомобильни а цIермашина а наькъаш.

ХIанзле укхаза юкъера дIадаьннад кулг-кара ду хала балхаш. Цехаш цIенеи тIехдикача вентиляцеца Iалашъяьй я. Производства эггара кердагIча технологе торо хулийтаргья «100—150» марках йола чIоагIа а лакхара дикал йола а кирпишкаш арахеца, цу тайпарча кирпишка цхьан квадратни сантиметро лов 100—150 килограмм дозал.

МНР кердача гIишлонашта дикка доккха тIакхетамаш хиннад — шера хьалха заводе арахецаш хиннача 16 миллион кирпишка хIанз 32 миллон тIаккхет.

(АПН).

КАЗАХСКИ ССР. Джезказгански областерча городе Никольске бахаш ба Петренигlар шийн тайпара дезал. Дмитрий Иосифович — Къибаседа - Джезказгански рудника «БелАЗ-а» водитела, Анна Алексеевнайн — № 1 йолча школа завхоза барайтта бер да. Доллача хIаманца кхоачам болаши иразеи бах уж боккха дезал.

— Цхьаккха проблема йолаш хIама дац тха, — йоах Анна Алексеевнас, — Кхыбарел эсалагIа дац тха материальни хьал а.

Мичурина улицагIа, 76 дагIача цIагIа ба а ба доллача хIамаш кхоачам: особняка 12 цIагIа хIанзара мебель, пианино, бос болаш а Iаьржакlай а хьахьокхаш йола телевизораш латт, цIагIара библиотека я. Шоай автомашина а я цар, хьалхьаь йоалаш латт шозза вIаштIаргъяь городал арахьара дача.

Каст-каста хетт сога, ираз долаш йий хьо? яхаш — дувц Анна Алексеевнас — шеко йоацаш оал аз: Тха дезал дукха барт болаш ба, къахьегамаш тIера долаш, эшшача моттигашка цхьацца вежарий дIа-юха а кагетIоарий а йоакхо еш хьалкхувш доагIа тха бераш. ЙоккхагIйолча йиIигашеи кIаьнкашеи цIагIа де дезар дуккагIча даькъе шоаш ду.

Къаьстта сакъердаме хул тханцига сайрийна. Хьаьша цIагIа гитара локхаш, е Любас пианино локхаш хоз. Тхоай кинопроектор я тха, хIаьта беррига хIана бац аьнна киномеханикаш ба.

— Вай Советски Конституци бахьан долаш вахара шерра никъ хьабийллаб са бераштa — дIахо дувц Анна Алексеевнас — ЙоккхагIйолча йоIо Галинас мединститут чакхъяьккхай, Пензе лора болх беш я, Валентина фельдшер я, Александр эскаре гIулакх деш хинна цIавенав, бульдозеристалла балха ваха лерхIаш ва, Вера — горни техникум чакхъяьккхачул тIехьагIа маркшейдералла болх беш я. Йоккха говзал йола болхлой хургба Василехи Леонидахи. Трикотажни фабрикерча машиний наладчикий говзал Iомаеш ба уж. Олег профтехобразоване училище чакх а яьккха буровика болх беш ва.

СУРТАШ ТIА: йоIагара дена письмо дешаш йоал Анна Алексеевна; ПетренигIар 12 цIенах цаI бераша цIагIа урокаш Iомаеш да.

ТАСС фотохроника.

САЛАIА БОКЪО

СССР кердача Конституце проекта 41 статья чулоацам укх тайпара ба: «СССР гражданий салаIа бокъо я. Из бокъо Iалашъю болхлоштен гIулакхерча нахан 41 сахьатах латтача балха кIирацеи цхьайолча профессештен производстваштен балха ди лоацдарцеи, бийсана болх бечарна къахьегаха лоацъярца: хIара шера мах луш отпускаши хIара кIира салаIа деноши, хIаьта иштта культурно- просветительнии дарбаии учрежденей сеть шеръярца, массови спорт, физически культуреи туризми дегIайоалаярца: наха бахача салаIа аьттув бола торонаши мукъача ханах рационально пайда эцара кхыдола хьалаши хьадарца.

Колхозхоша болх беши салоIаши йоаккхача хана йIоахал колхозий устава тIа белгалйоакх».

Юрта боахамеи заготовкайи болхлой профсоюза областной комитето а боккха болх бу кхашкеи фермашкеи къахьегача наьха къахьегама, бытовой, салоIа хьалаш дикагIа вIаштIехьдаха гIерташ.

Юрта боахама районии профсоюзни организацеша, колхозийи совхозийи профсоюзни комитеташа цахаддаш лакхбу организаторскии массово - политическии балха боарам. Шерра йоаржаю толашагIбарий балха опыт, царна карагIдаьннараш.

Ферме, бригаде, кхыча производственни участке хIара денна, кIира, бетта, квартале баьча балха итогаш ю. Социалистически яхье хьалхалаттараштa моральнии материальнии гIойленаш ю. Массанахьа а цIе уголокаш кийчъю, цар чу да деша керда газеташи журналаши, ладувгIа радиоприемникаш, хьажа телевизораш.

Дика къахьийгача салаIа а дог доагIа. Духхьал укх шера юрта боахамеи заготовкайи болхлой профсоюза областной комитето еннача путевкаехи курсовкаехи курорташка, санаторешка, салаIара цIеношка хиннав 2400 совгIа колхозхои совхоза болхлои. ХIаьта туристически путевкаех ваха хиннав 500 гаргга саг. ХIанз а дукха юрта къахьегамхой ба цига салоIаш. Дошо гуйре чуерзаяьчул тIехьагIа обкома чотах мах боацаш путевкаш а луш форда йистерча курорташкеи, санаторешкеи. салоIача цIеношкеи дарба деи салаIеи гIоргба вай республика колхозашкареи совхозашкареи 1500 совгIа механизатораш, комсаш лелаераш, сомий бешамаши баьцадаараши леладераш, дуккха дояркаш, жа Iуй, кхыбараш.

Юрта боахамеи заготовкайи болхлой профсоюза областной комитето ший беррига организаторскии массово-политическии болх тIаберзабаьб республика экономикеи культуреи дегIайоалаяра, къахьегамхой вахара хьал-торо дIахо айяра.

Профсоюзий XVI съезда решенеш кхоачаш а еш, СССР кердача Конституце дIа ма-деххара юртарча къахьегамхой бытовой, салаIара хьашташ дикагIа кхоачашдергда тха обкомо.

Ш. ГАГАЕВ,
юрта боахамеи заготовкайи болхлой профсоюза областной комитета секретарь.

ОКТЯБРЬ ВАЙ ВАХАРЕ

ДЕГ ЧУ КУРАЛ ЙОСС

Дог гІоздаьнна, хьинар айденна тІаийцай советски наха кердача Конституце проект. Цхьаккха а саг вац Конституце проект ца Іомаеш, из ювцара юкъе дакъа ца лоацаш. Цун хІара дош сага хьал тааде, лакхде, вай социалистически мохк чІоагІбе аьнна оттадаь да. Цудухьа советски Конституци эггара гумании, кІоаргга демократични маІан долаш Конституци я аьнна чІоагІденнад массайолча миІинге.

Къаьстта дагалатт кхалсагах дола дешаш. Кхалсага вахар, бокъо, общественни хьал лакхдалар, тоадалар белгалдаькхад Конституце проекта тІа. Проект Іомаеш дагадох Сийлахь-йоккха Октябрьски революци хилалехьа кхалсагага хинна хьал, хІаьта къаьстта нохчийн гІалгІайн кхалнаьха, вахар. «Хьо ечул кхера баь хиннабалар аз, из-м пенаш хьалдотташ накъа ма-баргбарий». оалаш хиннад хьалха кхалсаг дунен тІа яьлча. Цу дешаша дика гойт кхалгасага хьалхагІа хинна хьал.

Владимир Ильич Ленина революци яьннача хьалхарча деношка денз чІоагІа теркам тІабохийташ хиннаб кхалсага хьал, бокъо лакхъяра гІулакха. Духхьал ленински къаман политика бахьан долаш кхалнах сийрдача новкъа баьннаб, йиззa бскъонаш шоай кара а ерзаяь. Таханара ди дайзача, вай иразе вахар бІаргадайча из иштта хургда аьнна тешаргбацар вай дай-ноаной. ВІалла а тешаргбарий уж кхалсаг летчик, тракторист, лор, хьехархо, Іилмахо... хургья аьлча? Тешаргбацар, теша хала а дар цунах. Царна из гІа да моттаргдар.

Из гІа сомих бІаргадайтар Сийлахь - йоккха Октябрьски революци яр, деррига чІоагІдаьр, дегІадоаладаьр вай хьамсара Коммунистически парти, вай хьамсара Даьхе я. ТІаккха мишта алац дІайхха баркал, мишта делац дог! Вай толамаш, вай иразе вахар деррига, а вай партеца дувзаденна да. Аз дег тІара баркал оал сай хьамсарче партена, Даьхенна сай ираза никъ бахьан долаш, сайна енна бокъо бахьан долаш.

Эзараш миллион болча советски кхалнаха санна со а лакхера дешар дийша я. 1954 шера из чакхъяьккхар Киргизе университет. Цу хана денз сай дега беза хьехархочун болх беш хьа а йоагІа. Вайна дика хов хьехархочун професси мел чІоагІа лоархІаш я сийдеш а хиннай, хІаьта хІанз йолаш а я. Из да хьехархо коммунизм хьалъе еза къона тІехье кхее езаш, цунна коммунистически кхетам бала безаш, цунах вниза советски саг ве везаш воландаь. Из массайолча хана дага а латташ бу аз сай болх, из даггара хьех аз сай студенташта. 1962 - шера филологически Іилмай кандидат хилар сох. ГІалгІай кхалсаг Іилмахо я аьлча хІанз тамаш е хІама а дац. Бакъда хьалха из хила йишъяцар.

Тахан хьаеллача СССР Лакхехьарча Совета сессе чІоагІъергья керда Конституци. Къаьстта дог ураоттаду новкъоста Л. И. Брежнева Конституце проект вай мехка ювцарах аьнначa дешаша.

Керда Конституци араяьнна ди доккха цІей хургда, из ди вай кердача толамий ди хила деза. ХІаьта кхы а чІоагІагІа дог гІоздоал ер шу къаьстта деза шу — Сийлахь - боккхача Октябра 60 шу дуза шу хиларах. Октябра юбилейга деррига советски халкъ, дерригача дунен прогрессивни нах санна кийчлуш я тха университета коллектив а. Тхона карагІдаьнараш белгалде йиш йолаш да. Цхьабакъда, царел дукхагІа да тхона хьалхашка латта декхараш. Уж кхоачашдара цхьаккха ца кходеш къахьегаш да тхо. Дег чу курал йосс цу балха юкъе шоашкара доагІа дакъа дизза юкъекхухьаш кхалнах хиларах.

Ф. ОЗДОЕВА,
Нохч-ГІалгІай пачхалкхен университета доцент, филологически факультета декан, филологически Іилмай кандидат.

Тха интервью

ХУВЦАМАШ ДОККХИЙ ДА

Тха корреспондент вІашагІкхийттар халкъа образоване Назрановски отдела заведующеца Ужахов Руслана Іамирханаца. Массехк хаттар дир цо цунга.

— Іамирхан, СССР кердача Конституце проекта тІарча 25 статья тІа аьнна да: «Кагирхошта коммунистически кхетам балара, кагирхой духовнои физически дегІаккхувлара, къахьегамеи общественнеи гІулакхашта уж кийчбара гІулакх деш йола образоване бІарчча цхьа система я СССР-е. СССР-е образовани мах боацаш лу». Дешара гІулакх миштад шун района школашка?

— КПСС XXV-ча съезде ше къамаьл деш КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Л. И. Брежнева белгалдаьккхар, халкъа образоване систем**е**и профессиональни кийчояри цахаддаш дегІаккхувлилга коммунистически кхетам балара доккха маІан дола гІулакх хилар. Из геттара лоархІаме да хІанз, Іилма - технически революци йолча вай хана.

Хьалха хиниар санна бац хІанзара къахьегам, болх бе волалу саг хІанз дукха ховш а довзаш а хила веза. Цунга хьежжа хила деза саг къахьега кийчвелга а.

Цунца дийза, са ала безам ба, юкъера дешар чакхдаккхийтара система чІоагІа эргаяла езаш я, къаьстта юкъерча школашка хьалхагІа а йоалаш. Школа кхоачам баь Іе йиш йолаш яц классе хьеха предметаш Іомадарца бераш дитарах, царна цахаддаш хьалхадаха деза къахьегар керттера декхар долга, уж баха беза къахьегам безарга. Кагирхошта дешар хьеха деза Іомадечунна цар шоаш уйла ергйолаш, Іилман а политически а кхетам совбаккха ховргдолаш.

Парте XXV-ча съезда соцамаш тІа а СССР кердача Конституце проекта тІа а къаьгга хьахьокхаш да тха декхараш. Уж да юкъера дешар дешанза цхьаккха саг хила йиш йоацилга, дешархошта луш бола кхетам массе оагІорахьара шербе безилга.

КПСС XXV-гІа съезд хинначул тІехьагІа тха района ерригача школай коллективаша хоадам болла планаш оттайир уж соцамаш вахаре кхоачашдара. Ала деза, уж планаш каьхьта тІа ца йисалга. Цунна тешал ду 1975—1976-ча дешара шера бераш дешарах кхувш хилара процент 98,3-гара 1976—1977-ча шера 98,8-га дІаккхачаро.

— Мишта латт хІанз районе деррига бераш дешара юкъеозилга?

— Дукха болх бу школашкарча хьехархой коллективаша цхьаккха бер деша ца ухаш ца дисийтара. БархІ класс яьккхача школе ца ухаш буса дешархой шин процентагара 1,8 процентага кхоачаш кІезигбеннаб. ХІаьта цхьан классе шоллагІча шера чубусараш 170 саг хинначара 150 сагага кхоачабаьб. ХІанз урокаш чакхъяьлча школе юхе а Іеш цІагІа енна заданеш кийчъеча дІахьдаьча ден группе лела бераш 900-гара 1152-га дІаккхачад. Цул совгІа, «дикен» «тІехдикен» мара оценкаш йоацаш дешараш 3520 сагага дІаккхачав, вешта аьлча, хІара пхелагІа вола дешархо ва иштта оценкаш йолаш. ДІадахача дешара шера школаш яьхарех 47 саг деша эттав лакхерча дешара заведенешка, 97 — техникумашка.

— Конституце проекта 45 статья тІа аьнна да, хІара советски гражданина деша бокъо я, из бокъо мах боацаш деша торо хиларца Іалаш а ю, аьнна. Иштта цу тІа дувц саг ше кхетам лакхбе ловш хилча цунна эша хьалаш а Іалашделга. Цу хьакъехьа фуд хьа дувца, малагІа хувцамаш хиннад Назрановски районе Советий Іаьдала 60 шера?

— Советски Іаьдал далалехьа ерригача ГІалгІайчене шин шера деша цхьа школа мара хиннаяц. Цу чу дешаш вар массехк итт дешархо. ХІанз алхха цхьан Назрановски районе я 23 юкъереи, 5 бархІшереи, 7 юххьанцареи школа. Цар чу 19800 дешархо, 752 хьехархо ва. Алхха укх шера районе болх бе йолаеннай юкъера кхо школа.

Дикка тоаденнад школаш мел эшачунца Іалашъяр: гойтара пособешца, дешара технически хІамашца. Ер дешара шу долалуш школашта лаьрхІа ийцай 12 эзар сома маьха дешара оборудовани.

Дуккха дикагІа хиннад хьехархой вахара-бытови хьашташ кхоачашделга. ДІадахача шера кердача фусамашка чубаьлар Назранерча хьехархой ялх дезал, хьехархой цІеношъ да Яндаре, Пхьилекъонгий-Юрта, Экажкъонгий-Юрта, Іаьлий-Юрта, СурхотІа, БурокІала, ЖІайрахьа.

Дешар хьехареи кхетам балареи процесс дІахо а тоаелга, дешархошта коммунистически кхетам лулга тха керттера декхар да.

Укх пятилетке халкъа образоване гІулакхаш тоаделга дІадехаш хьехархошта хьалхашка декхар оттадаьча парте XXV-ча съездо а СССР кердача Конституце проекто а из дІадехарца цхьана белгалдаьхад дикагІа дола наькъаш а.

Со дог тийша ва района педагогически коллективо шин низи хьинари ца кходеш халкъа образоване гІулакх тоадара пятилетка декхараш кхоачашдергхиларах.

Бераш вай кхоане я. Цудухьа цар йоакхо елга ше хьахиннача хьалхарча деношка денз шин эггара бочагІа дола гІулакх лоархІаш хІайоагІа вай социалистически Даьхе.

Вай мехка ерригача миІингашка санна деша даха ха йоацача берий дукха учрежденеш я вай республике а. Цига берашта мел эшар Іалашдаьд. Укх сурта тІа шоана гу ловзаш доахка «ЧІагарг» яхача № 5 йолча МагІалбикерча бешара бераш.

Б. ЧЕРБИЖЕВА сурт.

Наха болча цалоІама

Кхашка къахьегарийн хьайбашта гІулакх дерийн культураца дувзаденна хьашташ кхоачашдара юкъе лоархІаме моттиг дІалоац агитбригадаша беча балхо. Тха района культура учрежденеша бІаьсти йолаелча денз гуйре хьатІакхаччалца из болх кхай тІарча станашка, доахан кхоабача фермашка бу. Цу гІулакха лаьрххІа районе вІашагІ а елла болх беш я итт агитбригада. Уж болх беш я районни культура ЦІагІа, Элистанжинский, Даргински, Махкетински, иштта кхыча культура ЦІеношка. Иштта культура отделе болх беш я кхо автоклуб. Царца айхха бувзам лелабу агитбригадай доакъашхоша. Уж хул Орджоникидзе, Ленина, Кирова, КПСС XXII съезда цІерагІча колхозашка, гаьнна лоамашка доахан доажадеча бежа Іуй болча а.

Агитбригадаша хестабу балха тІа хьалхалаттараш, документальни кинофильмашка гІолла йовзийт толашагІа йола опыт, цІи хезача нахаца вІашагІкхетараш чакхдоах, самодеятельни артистий халхараш гойт, иллеш доах. Программа юкъе я малараш мелараш, «дІаьха сом» дезараш, балхах къехкаш бараш бегбоахаш йола сатирически куплеташ, стихаш. Дика кхоачашъю уж районни культура ЦІен болхлочо Насагаев Абубакара.

Каст-каста хул кхай тІарча станашка концерташ. Из болх дика вІаштІехьбаьккхаб районни культура ЦІен, Гунински, Даргински юртарча культура ЦІеной агитбригадаша. Цу культура ЦІеной болхлой каст-каста хул колхозхой болча хьоашалгІа. Цига цар Кавказа халкъий ашараш лекх, иллеш доах. «Къахьегама листокаш», «Молнеш» арахец.

Автоклуба болхлоша кийчъю «Съездагара съездага», «Халкий доттагІалца ба вай низ», «Района колхозийи совхозийн планаши социалистически декхараши», «Тха маякаш», «Іилмеи дын», «Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизар», «Дуне тІа эггара демократичнегІа яр», иштта кхыйолча темаех йола выставкаш.

Культура болхлоша кхай тІа къахьегаш боаккараштa цахаддаш керда газеташ, журналаш лоаттаду, документальнии художественнии фильмаш хьокх.

Автоклуба заведующе Эскиев Лутуса, Харачоевски библиотека заведующе Тураева Марияс, Элистанжински культура ЦІен директора Актиев Амхада каст-каста еш лекцеши беседаши. Цар темаш я «Саг къахьегамца сийдолаш ва», «Района 10-ча пятилетка декхараш», «Вай декхараши бокъонаши», иштта кхыяраш.

Карарча хана тха агитколлективаша шоай беррига болх юрта боахама болхлоша доакъар Іалашдара, тхьамкеи ялати чуэцар ма-хулла сихагІа чакхдаккхара тІаберзабаь бу. Сийлахь - боккхача Октябра 60 шу дизара накъадолхаш де дезараш дукха да культура болхлой. ХІаьта уж толамца кхоачашдар тха керттера декхар а да.

Х. БИТИМИРОВ,
Веденски района культура отдела заведующи.

ДЕРРИГА А НАЬХА ДУХЬА

Дерригача советски халкъо санна, Нохч-ГІалгІайчен медицински болхлоша а дегаш ураэтта тІаийцар СССР кердача Конституце проект. Цар дег тІара къоабал а ду цхьа барт болаш хьал а лоац вай мехка хинна доккхий социально-экономически политически хувцамаш чулаьцан советски наьха бокъонаши декхараши белгалдаьи дола вай заман исторически из документ. Керттерча Закона проект — из дегІаеннача социалистически общества манифест. Цо дукха уйлаш чуйоссийт, шийна дагардар дІадувца безам болийт нахага.

Парте XXV-ча съезда КПСС ЦК Отчетни доклад еш новкъоста Л. И. Брежнева белгалдаьккхар, «социальни декхарашта юкъе советски наьха унахцІено лораяра йоакхо ярал лоархІамегІа декхар доацилга». Из ше ма-дарра цІена бакъду вай республика масало. Нагахьа санна Советий Іаьдала хьалхарча шерашка хІапзарча Нохч-ГІалгІайчен лаьтта тІа унахошта лаьрхІа 236 менгийн 20 гаргга лори мара хиннавеце, тахан республике бахача наьха унахцІено лораеча ха тІа латт 11 эзар гаргга менги бола 79 больница, 27 къаьст-къаьста поликлиника, 13 диспансер, 19 санитарно-эпидемиологически станци, скори помоща 6 станци, 283 фельдшерско-акушерски пункти 100 гаргга аптекеи. иштта кхыйола медицински учрежденеш.

Республика унахцІено лорара учрежденешта оттадаь керттера декхар да бахача наха специализированни медицински гІулакх дара боарам лакхбар; наха лазараш хулга а уж царех бовлга а лохдар; ма-хулла дукхагІа дарбан-профилактически гІулакхаш чакхдахар; дарбан - профилактически учрежденей балха вай ханарча Іилмана тІеххьара карагІдаьнараш юкъедхахьар; медицински болхлой идейно-политически боарам лакхбар. Уж декхараш кхоачашдеча медицински болхлошта дукха новкъотал ду партийнни советскии органаша, профсоюзашеи кхыйолча общественни организацешеи.

Итт эзар совгІа саг волча республика медицински болхлошта юкъе кІезига бац дукха дика хІама ала йиш йола нах. Иштта ткъо шу совгІа ха я Урус-Мартановски центральни районни больнице берий отделене заведующи йолаш Висаригова Татьяна Магомедовнас къахьега. Из республика Лакхехьарча Совета депутат я. Цун беркате къахьегам Даьхено белгалбаьккхаб Октябрьски революцен Къахьегама Шеча Байракхеи орденаш яларца. Иззал ха я Грознерча кхайкора духьаларча диспансере Ленина орден лелаеча Кобызева Клара Феофановнас а лорий болх бу. Дика специалист санна белгалъяьннай Грознерча горздравотдела керттера ревматолог йола Плиева Абкура ШариІат, Шалински района керттера лор вола Ленина орден лелаю Калиев Магомед Аминевич, № 6 йолча больница участкови лор Шестакова Екатерина Федоровна, Назрановски района райпедиатр Шакриева Ахьмада Мила, дукха кхыбараш.

Дукха а тайп-тайпара лостам болаш а ба республика медицински болхлоша беш бола болх. Иштта, духхьал соахкарча цхьан шера больницашка стационарни дарба деш хилар 193307 саг, амбулаторно-поликлинически гІулакх даьл 8 миллион сага, хІаьта скори помоща болхлоша эггара хьалхара медицински гІулакх даьл 276610 унахочоаи хатар хиннача сага.

Шерагара шерага лакхлуш хьайоагІа республика унахцІено лораяра бюджет. Иштта, 1971-ча шера из 30,7 миллион сом хинаяле, 1976-ча шера 38,5 миллион сомага дІаккхаьчар. Вешта аьлча, республике вахача хІара сага медицински гІулакх дара тахан шера 35 сом совгІа ахча кхоач. Укх тІеххьарча шерашка тоаеннай дарбан-профилактически учреждеией материально-технически база а. Республикански Кожно-венерологически диспансера хьайийллай 120 менги бола стационар. Грозне хьалъяььннай № 3 йола берий поликлиника, № 3 йолча городской больнице хьайийллай цхьан дийнахьа 600 саг тІаэца йиш йола поликлинически отделени, берий отделенеш хьайийллай Шалински Шелковскойи районни больницашка.

Шозза дукхагІа—цхьа эзар сагага кхаччалца нах тІаийбе торо я укх шера шоллагІа корпус хьалъяьккхара Грознерча № 6 йолча поликлиника, 30 менгегара 50-га кхаччалца шеръяьй Назрановски районни больницера инфекционни отделени. Кхайкора дарба деча кердача больницо ший болх дІаболабаро торо еннай пхе юртарча больницашкара зІамига йола кхайкора отделенеш дІаяха. Духхьал соахкарча цхьан шера дарбан - профилактически учрежденешка кхаьчай 893 эзар сом мах бола керда аппаратуреи инструменташи.

Гуш ма-хиллара, Нохч-ГІалгІайчен медицински болхлой наьха унахцІено лораяра эшаш дола хьалаш долаш ба. Из сийдола декхар ма-хулла дикагІа кхоачашдара цхьаккха хІама кходергдац оаха. Из дІадех тхогара советски наьха вахар иразе хилийтара мел эшар теркалдаьча СССР кердача Конституце проекто.

С. ДОБРИЕВ,
НГІАССР унахцІено лораяра министерства воккхагІвола инспектор.

ДОШО ГУЙРЕ

Вай республике дІайолаеннай Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара хетаяь «Искусства говзанчаша — къахьегама говзанчашта» девиз йола «Дошо гуйре» яха искусствай фестиваль. Йоккха а тайп - тайпара а я фестивала программа. Цунца да республика Малгобекски, Гудермесски, Шелковской, Сунженски районий къахьегамхошцара артистий вІашагІкхетараш, концерташ.

Фестивале дакъалоацаш ба цІи хеза театра, кино артисташ, иллиалархой, эстрада, цирка говзанчаш, вокально-инструментальни ансамблаш, иштта вай республика артисташ.

Уж ба СССР Доккхача театра солист, Ленински комсомола преме лауреат, РСФСР халкъа артист Райков Евгений, СССР халкъа артист Эсамбаев Махьмуд, РСФСР халкъа артистка Кириенко Зинаида, дунен халкъашта юкъерча конкурсий лауреат Ненашева Галина, Молдавски ССР заслуженни артистка Кодряну Мария, Якутски АССР заслуженни артист, Дунен халкъашта юкъерча конкурса лауреат Бельды Кола, РСФСР халкъа артист Георгий Вицин, иштта кхыбола артисташ.

ХІанз республика районий къахьегамхошта шоай искусствои говзали гойташ ба фестивала доакъашхой.

Я. РОЗИНА.

ПРАВОВИ ПРОПАГАНДА ТОАЯРА

Укх деношка НГІАССР юстице министерстверча правови пропагандах йолча республикански координационно-методически совета заседани хилар.

Цига хоам бир юстице министерства консультанта Л. М. Емцовас «Чечингсельстрой» тресте правови болх вІаштІехьбаккхарах.

Дийцар республикански «Сердало» газета тІа правови пропаганда яра административни органий болхлоша статьяш телара план кхоачашъярах.

Совет иштта хьежар Ленински Советски районий координационно - методически советаша къахьегамхошта юкъе правови болх боаржабара деш долчунга. Белгалдаьккхар укх тІеххьарча хана цига из болх дикка мелбалийталга. Цу советий председателашкара хьадийхар болх тоабелга.

Республикански совето лаьрхІар укх деношка СССР кердача Конституцена пропаганда яра рекомендацеш тІаэца а уж массанахьа дІаяхьийта а.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

4 ОКТЯБРЬ.
I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Берий художественни коллективай концерт. 9.55 — Советски Социалистически Республикай Союза Конституце (Керттерча Закона) проектага хьажа. ИйсазалагІа гулъяь СССР Лакхехьарча Совета аргІан йоаца ворхІаагІа сесси хьаеллар. Йоккхача Кремлевски Дворецера трансляци. 14.30 — Іилмеи космоси. Іилман-популярни фильмай программа. 15.35 — «ХІара сурта тІа малх ба». 16.05 — «Седкъа». Берашта дола киноальманах. 17.05 — Бородин. Центральни телевиденей Ерригсоюзни радиои симфонически оркестро дІалокх 2-гІа симфони. Дирижер — Шестокович. 17.35 — Советски поэтий стихаш. 18.00 — Кердадараш. 18.30 — «Самукъне ноташ». 18.45 — СССР Лакхехьарча Совета аргІан йоацача ворхІагІча сессе. 20.00 — СССР халкъий иллеши халхараши. 21.00 — «Ха». Информационни программа. СССР Лакхехьарча аргІан йоацача ворхІагІча сессе. Йистеьлча советски иллей концерт.

II ПРОГРАММА

18.00 — «Вахара хьалхарча гІулакха» яха телевизионни документальни фильм. 18.30 — Дунен халкъашта юкъера обозрени (нохчий меттала). 18.45 — «Кортамукъача республикай йохаргІоаца Союз». Документальни фильмай программа. 20.00 — «Нохч-ГІалгІайчу гІолла». Информационни программа (эрсий, гІалгІай меттала). 20.20 — Юбилейни вахта толаме чакхъякха! Кога гІирс беча а из тоабеча а фабрика коллектив йолча (гІалгІай меттала). 20.30 — «Берига низ — искусства». Графика Царицински творчествах дола дувцар.

5 ОКТЯБРЬ.
I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10. — Іуйранара гимнастика. 9.30 — Погодин. Вахтангова цІерагІча Пачхьалкхен Академически театра «Топ йола саг» яха фильм-спектакль. 14.30 — СССР Лакхехьарча Совета аргІан йоацача ворхІагІча сессе. 15.30 — «Отдать швартовы» яха берашта дола телевизионни художественни фильм. 16.55 — «Ленин» яха Горьке очерк. 17.25 — Зурманчаш, шоаш дола моттиг хьайовзийта». 18.00 — Кердадараш. 18.30 — «Оаха дІа а локх иллеш а доах». 18.45 — СССР Лакхехьарча Совета аргІан йоацача ворхІагІча сессе. 20.00 — «Вай биографи. 1973-гІа шу». 21.00 — «Ха». Информационни программа. СССР Лакхехьарча Совета аргІан йоацача ворхІагІча сессе. 22.00 — Футболах йола дунен халкъашта юкъера матч. Голланде сборни СССР сборни. Голландера трансляци. Перерывах — «Спортлото» тираж. Йистеьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — «Хьона карайийра говзал» яха телевизионни документальни фильм. 18.30 — Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизарга. Октябра хьалхарча шерашка Грозне большевикаш. ВоккхагІа волча Іилман болхлочун Вацуева къамаьл (нохчий меттала). 18.45 — «Кортамукъача республикий йохаргІоаца Союз». Документальни фильмай программа. 20.00 — «Нохч-ГІалгІайчу гІолла». Информационни программа (эрсий, нохчий, меттала). 20.20 — Советски демократи котъялар. СССР 50 шу дизара цІерагІа йолча Грозненски химически завода парткома секретара Савина къамаьл. 20.30 — «Лоаман Іуйре» яхача альманаха обзор (гІалгІай меттала).

РАДИО

4 ОКТЯБРЬ,

6.30 — Юртара Іуйре. 6.50 — Тха уйлаш а гІулакхаш а хьона, да, Даьхе! 7.20 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.26 — «Сердало» газета обзор. 7.32 — Ашараш. 8.25 — Даьхенах, партех дола иллеш. 8.45 — «Со Советски Союза гражданин ва». Іилман болхлочун Солтаханова къамаьл (нохчий меттала). 9.15 — «Коммунисташ». Литературно-музыкальни композици. 9.40 — «Къона вай заманхо» (гІалгІай меттала). 17.00 — Наькъа ашараши иллеши (Нохчий меттала)). 17.15 — Къахьегама рапорташ (нохчий меттала). 17.30 — Дека, тха илли! Концерт (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гІалгІай меттала). 18.30 — «Сайрийнара Грозный» (горсета гІолла). 18.30 — Ашараш.

5 ОКТЯБРЬ,

7.20 — «Грозненский рабочий» газета обзор. 7.26 — «Ленинан некъ» газета обзор. 7.32. — Ашараш. 8.25 — Хоамаш. 8.35 — «Вай низ доттагІаленца ба» яха беседа (гІалгІай меттало). 8.50 — Ашараш. 9.15 — Сийлахь-доккхача халкъа сийлахь-доккха Закон». 9.30 — Юрта къахьегамхоша рапорташ тел. 16.00 — «Даьхенна долча беркате, халкъа долча ираза» Мутингашкара репортаж. 16.15 — Даьхе хьона да, салтечун дог» (нохчий меттала). 16.45 — Хургдолача ялата чІоагІа лард йолла. Юрта боахама министерства керттерча агронома Ялхороева беседа (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гІалгІай меттала).

Хоаттам

Тахан республике гІоллеи Грознеи кІезиг-дукха морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде 3—7 метр чІоагІа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 18—23, Грозне 20—22 градус йІовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана догІа а делхаш, кънлбаседа-малхбузехьара секунде 5—10 метр чІоагІа мух а хьекхаш хилеи фегара температура буйсана 4—9, дийнахьа 15—20 градус йІовхал йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

Октябрера хаоттам

Сентябрь бетта дукхагІа долча деношка республике йІайха йолаш а чІоагІа йІайха йолаш а хаоттам хилар. Эггара лакхагІа йолча хана фегара температура 25—28 градусага кхоачар, хІаьта цхьайолча хана 30—32 градус а хулар. Юкъера лаьрхІача деннеи буси фегара температура 18—23 градус хилар. Цу дерригнеша хьахьокхар хаоттама ахкан оамалаш.

Сентябра тІеххьарча пхе дийнахьа гуйран белгалонаш гучаювла яьлар. Температура 9—10 градус лохъелар. Из хилар республике вай мехка европейски территоре районашка хиннача тайпара шелал дІаяржар бахьан долаш. Юкъера лаьрхІача фегара температура тІеххьарча деношка 17—18 градусагара 6—7 градусага кхоачаш лохъелар, вешта аьлча нормал 7—8 градус лохагІа. Дийнахьара температура тІеххьарча деношка 8—12 градусал тІехйоалаш яцар. Эггара кІезигагІа йолча хана 3—7 градусага кхоачаш а яр. Республика ерригача территоре тІа гІолла догІаш дийлхар кІезиг-дукха лаьттан тІоанаш доша деш, тІоадал совйоаккхаш. КІезиг-дукха шелъелар бахьан долаш зехьа ца йовш тІоадал сецаяр кхашка, уж тоадара дикагІдола хьалаш хьахилар. ТІеххьарча деношка республика кънлбаседа районашка 5—10 миллиметр, къилбехьарча — 15—30 миллиметр догІа дийлхар.

ХІанз хьахиннад эггара дикагІа дола агрометеорологически хьалаш, массанахьа а гурахьа дув ялаташ дІаде меттаргда. Ший ханнахьа гурахьа дІаюв культураш дІайийна ялара тийша ба хургбола хьувкъам. Ховш да тІехьайиса дІайийнача культурай хьувкъам кІезига хулга. ХІаьта ший ханнахьа дІайийнараш лерттІа дегІа а йоагІа хьувкъа а хьувкъ.

Гурахьа дІаюв культураш дІаера соахка хинначул дикагІа хьалаш да укх шера. Аьхки догІа делхаш хиларо торо хилийтай дуккха тІоадал кхашка Іоас. Из тІадал зехьа йоаргйоацаш цхьан комплексагІа чакхьяха еза агротехнически мероприятеш, боараме лаьттагІа долла деза фу. Цул тІехьагІа лаьтта тоІадеш катокаши маккхаши даха деза.

Октябрь — гуйран юкъера бутт. Морхаш лаьттана Іогарга ух, дерзагІа догІа делх, гаьнаш тІара гІа лега долалу. Цхьайолча хана октябрь бетта дуккха малх а хьежаш йІайха а екъа а ха отташ хул. Миштa хургба укх шерара октябрь? Юкъера лаьрхІача бетта хургйола фегара температура нормала лакхагІа я. Бакъда бІарччача бетта из температура хувцалуш хургья 1—6 градус йІовхалгара 8—13 градус йІовхалга кхоачаш. Дийнахьа температура хувцаяла тарлу 12—17 градусагара 18—23 градусага кхаччалца. Бетта делхаргдола догІа 25—50 миллиметр (нормала кІезигагІа) хила тарлу. Хайра морхаш а йоацаш екъа ха отта тарлу хьалхарчеи кхоалагІчеи декадай цхьадолча деношка. Кхыча хана хувцалуш морхаш а йолаш цхьайолча моттигашка догІа а делхаш хила тарлу.

«МАХАБХАРАТА» ЭРСИЙ МЕТТАЛА...

Туркмене Іилман Академе «ЫЛЫМ» яхача издательство эрсий меттала а даьха арахийцад «Махабхарата» яхача индийски эпоса къаьстта дола томаш. Царна юкъе да «Бхагавадгита», «Мокшадхарма», «Налах дола дувцар» яхараш. Уж книжкаш эрсий меттала даьхар ва цІи хеза советски лор-нейрохирург, академик Смирнов Борис. Индийски эпос эрсий меттала йоаккхаш ах бІаь шу ха дІайихьай цо Іалаьмате хала болх кхоачаш а беш. Геттара нийса хьахьокх цо эпоса чулоацам, хІаьта стиха мукъам а цун шийбар санна ба.

«Махабхарата» яхача сийлахь - доккхача индийски эпоса эрсий меттала даьха томаш «ЫЛЫМ» яхача издательство гойташ дар дукха ха йоацаш Москве хиннача Дерригдунен хьалхарча книжни выставке — ярмарке.

Вай мехка а доазол дехьа а чІоагІа хозахеташ да индийски эпос. Цунна тешал ду издательстве ухача дукхача заказаша. Цар лоархІам а беш Туркменски ССР Іилмай Академе эрсий меттала даьккха «Махабхарата» дукхача тиражах арахеца.

Владимир МЕЛИКОВ,
АПИ корреспондент.

ФУТБОЛ

Селхан Перме моттигерча «Звездаца» аргІанара ловзар дІахьош хилар «Терек». Цу ловзаре счет 3:2 а йолаш «Терек» ийшар.

КПСС Нохч-ГІалгІай обкома аппарато чІоагГа хала а хеташ хоам бу парте обкома инструктор

МАРХИЕВА
Ботий Роза

ха йоацаш кхалхарах, хІаьта цун дезалгеи гаргарча нахагеи кодам а бу.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гІа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара — 3-34-38; партийни вахареи культураи отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 2-80-71; бухгалтере — 2-54-30, корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ02438. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 7225.